

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL
SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ζητήματα ένταξης των Αλβανών μεταναστών στα Νότια
προάστια της Αθήνας

Μαρία Θεοδωρακάκου
Α.Μ. 0322Μ007

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2025

Τριμελής Επιτροπή Μαριάνθη Κοτέα Αναπληρώτρια Καθηγήτρια,
{επιβλέπουσα}, Χουμεριανός Εμμανουήλ Επίκουρος Καθηγητής,
Γκολφινόπουλος Ιωάννης Επίκουρος Καθηγητής

Copyright Μαρία Θεοδωρακάκου 2025@Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4-5
Abstract.....	5-6

Εισαγωγή.....	7-8
Πρώτο κεφάλαιο	
1. Το μεταναστευτικό φαινόμενο.....	8-10
1.α Ένταξη- ενσωμάτωση των μεταναστών.....	10-13
1.β Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών.....	13-19
Δεύτερο κεφάλαιο	
2. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική.....	19-21
2.α Το θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση.....	21-24
2.β Νομοθετικές ρυθμίσεις για την μετανάστευση....	
2.γ Πολιτικά δικαιώματα των μεταναστών και νομοθεσία για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας	
2.δ Προγράμματα νομιμοποίησης.....	30-35
Δεύτερο μέρος	
Μεθοδολογία της έρευνας.....	35-38
Δομή του ερωτηματολογίου.....	38-39
Μορφολογία του πληθυσμού.....	39
Συμπεράσματα.....	39-55
Βιβλιογραφία	55-57
Παραρτήματα.....	57-61

Περίληψη

Η εργασία αυτή ασχολείται με το μεταναστευτικό φαινόμενο και ειδικότερα με την μετανάστευση από την γειτονική Αλβανία που έλαβε χώρα μετά την κατάρρευση του σοσιαλισμού από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι και σήμερα. Παράλληλα κάνουμε μια σύντομη αναφορά στους μεταναστευτικούς νόμους που ψηφίσθηκαν τα

τελευταία τριάντα χρόνια, τα προγράμματα νομιμοποίησης που υλοποιήθηκαν το ίδιο διάστημα και το θεσμικό πλαίσιο για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας.

Ο λόγος που επιλέξαμε τους μετανάστες από την Αλβανία είναι διότι οι Αλβανοί αποτελούν μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην χώρα μας, οι περισσότεροι μιλάνε αρκετά καλά ελληνικά, άρα δεν θα χρειαστούμε μεταφραστή για τις συνεντεύξεις κάτι που θα λειτουργούσε ως ανασταλτικός παράγοντας για την έρευνά μας και τέλος υπάρχει ήδη εκτεταμένη βιβλιογραφία για το αντικείμενο.

Για την συγγραφή της εργασίας οι πηγές που χρησιμοποιήσαμε είναι η βιβλιογραφία, η μεταναστευτική νομοθεσία και το υλικό που συλλέξαμε με τις συνεντεύξεις. Στο πρώτο μέρος της εργασίας επιχειρούμε να απαντήσουμε σε ερωτήματα όπως ποια είναι τα κίνητρα που ωθούν τους ανθρώπους στην μετανάστευση, ποιες οι συνθήκες που συνέβαλαν να μεταβληθεί η Ελλάδα από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και πως αντέδρασε ο κρατικός μηχανισμός και η κοινωνία γενικότερα στην μαζική είσοδο μεταναστών από τα Βαλκάνια.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζουμε τα πορίσματα της έρευνας που διεξήγαμε σε δείγμα του πληθυσμού με σκοπό την διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς στα νότια προάστια της Αθήνας και των παραγόντων που επιδρούν στην ένταξή τους στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Η μέθοδος που επιλέξαμε για την διεξαγωγή της έρευνας είναι η ποιοτική. Το δείγμα μας επιλέχθηκε με την τεχνική της χιονοστιβάδας.

Από τις συνεντεύξεις προέκυψε ότι οι Αλβανοί μετανάστες έχουν ενταχθεί σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνία. Οι περισσότεροι έχουν οικογένεια, το εκπαιδευτικό τους επίπεδο είναι ανάλογο με των Ελλήνων, είναι εγκαταστημένοι στην Ελλάδα για αρκετά χρόνια, εργάζονται με ασφάλιση, μιλούν ικανοποιητικά την γλώσσα, τα παιδιά τους φοιτούν στο ελληνικό σχολείο και έχουν συναναστροφές με Έλληνες όπως και οι ίδιοι.

Από την άλλη όμως αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα με την απόκτηση των εγγράφων παραμονής, η εργασία τους δεν είναι ανάλογη του εκπαιδευτικού τους επιπέδου, έχουν χαμηλό ποσοστό αυτοαπασχόλησης, τα σπίτια που κατοικούν είναι μισθωμένα και συνήθως μεγάλης παλαιότητας, μιλούν και κατανοούν την γλώσσα αλλά δεν έχουν δεξιότητες γραφής, κάτι που συνεπάγεται τον αποκλεισμό τους από ορισμένες θέσεις εργασίας. Τέλος ενδιαφέρονται για την χώρα που ζουν αλλά δεν έχουν

πολιτικά δικαιώματα. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε μια ανάλογη έρευνα μελλοντικά για τους μετανάστες που ζουν στην περιφέρεια.

Abstract

This thesis deals with the phenomenon of migration, with a specific focus on migration from neighboring Albania, which began after the collapse of socialism in the early 1990s and continues to the present day. At the same time, we make a brief reference to the migration laws enacted over the past thirty years, the legalization programs implemented during the same period, and the institutional framework for acquiring Greek citizenship.

The reason we chose to focus on migrants from Albania is that they represent a large segment of the migrant population living and working in Greece. Most of them speak Greek fairly well, which eliminates the need for a translator during interviews - something that could otherwise hinder the research - and there is already extensive literature on the subject.

For the writing of this thesis, the sources used include academic literature, migration legislation, and material collected through interviews. In the first part of the study, an attempt is made to explore issues such as the motivations that may drive individuals to migrate, the conditions that might have contributed to Greece's transformation from a country of emigration to one of immigration, and the ways in which the state apparatus and society as a whole may have responded to the mass influx of migrants from the Balkans.

In the second part, we present the findings of our research, which was conducted on a sample population to investigate the living conditions of first-generation Albanian migrants in the southern suburbs of Athens, and the factors that influence their integration into the host society. The method we selected for conducting the research is qualitative. The sample was chosen using the snowball sampling technique.

The interviews revealed that Albanian migrants have largely integrated into society. Most have families, their educational level is comparable to that of Greeks, they have lived in Greece for many years, work legally with insurance, speak the language sufficiently, their children attend Greek schools and socialize with Greeks like their parents. However, they also face several challenges, such as difficulties in obtaining residence permits, employment that does not match their level of education, a low rate of self-employment, housing that is usually rented and often old, and while they speak and understand Greek, they lack writing skills - something that excludes them from certain job opportunities. Lastly, although they are interested in the country they live in, they do not possess political rights.

Εισαγωγή

Η μετανάστευση δεν είναι φαινόμενο της σύγχρονης κοινωνίας. Είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο με διαχρονικό χαρακτήρα που διαφοροποιείται στον χώρο και στον χρόνο και έχει οξυνθεί τις τελευταίες δεκαετίες.

Χιλιάδες άνθρωποι κάθε χρόνο εγκαταλείπουν τις χώρες καταγωγής τους με συνήθη κίνητρα την εύρεση εργασίας με καλύτερες απολαβές από αυτές που θα απολάμβαναν αν έμεναν στην χώρα καταγωγής τους και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας είναι ένας από τους παράγοντες που συντέλεσαν στην εξέλιξη αυτή.

Τα αίτια που οδηγούν τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν είναι πολλά. Πολλοί άνθρωποι εγκαταλείπουν τις χώρες τους ακούσια, λόγω πολιτικών διώξεων, πολέμων, φυσικών καταστροφών κ.λπ. Άλλοι λόγοι που ωθούν τους ανθρώπους στην μετανάστευση είναι η οικογενειακή συνένωση και η μετανάστευση λόγω σπουδών. Κάποιοι μεταναστεύουν απλά γιατί αναζητούν την περιπέτεια. Η μετανάστευση έχει θετικές και αρνητικές συνέπειες τόσο για την χώρα προέλευσης όσο και για την χώρα εγκατάστασης.

Από τα τέλη του 20ού αι η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής. Κύρια αιτία για την εξέλιξη αυτή είναι η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, που ώθησε μεγάλο μέρος του πληθυσμού από τις χώρες αυτές, ιδίως την Αλβανία, να εγκαταλείψουν τις χώρες τους και να εγκατασταθούν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως την Ελλάδα την Ισπανία και την Ιταλία.

Η Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της εγγύτητας με την Αλβανία και της μεγάλης έκτασης των χερσαίων συνόρων της που είναι δύσκολο να ελεγχθούν αποτελεσματικά, δέχτηκε μεγάλο αριθμό παράτυπων μεταναστών που δεν καταγράφηκαν και είναι δύσκολο να υπολογισθεί.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μέχρι το 2000 η κυβέρνηση δεν πήρε μέτρα για την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου παρά μόνο για την ανάσχεση της εισόδου νέων μεταναστών. Το 1997 ψηφίστηκε με μεγάλη καθυστέρηση ο πρώτος νόμος για νομιμοποίηση των παράτυπων μεταναστών, ενώ τα πρώτα μέτρα για την ένταξη των μεταναστών θεσμοθετούνται μετά το 2000. Η διαχείριση και η αποτελεσματική αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου απαιτεί την κρατική παρέμβαση, με θέσπιση μέτρων με σκοπό την ένταξη των μεταναστών στην χώρα

υποδοχής, την αποφυγή της περιθωριοποίησής τους και την ομαλή συμβίωσή τους με τους αυτόχθονες, με απώτερο σκοπό την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Η ορθή διαχείριση της μετανάστευσης από τις χώρες υποδοχής μπορεί να συντελέσει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Στόχος κατά την χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να είναι η εξισορρόπηση του φαινομένου και όχι η ανάσχεσή του. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή ένταξη των μεταναστών στην χώρα υποδοχής είναι η αποβολή στερεοτυπικών αντιλήψεων για τους μετανάστες που αναπαράγονται από τα ΜΜΕ και οδηγούν σε ξενοφοβικές και ρατσιστικές συμπεριφορές από μερίδα της κοινωνίας προς αυτούς.

1. Το μεταναστευτικό φαινόμενο

Η μετανάστευση είναι ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο. Από αρχαιοτάτων χρόνων οι άνθρωποι εγκαταλείπουν την χώρα καταγωγής τους για να εγκατασταθούν σε κάποια άλλη. (Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2009 :99).

Οι λόγοι που αναγκάζουν τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν είναι πολλοί. Πόλεμος, φυσικές καταστροφές όπως σεισμοί, πλημμύρες, ανεργία, πολιτική και κοινωνικοοικονομική αναστάτωση, ή αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι άνθρωποι εγκαταλείπουν χωρίς ιδιαίτερη σκέψη την χώρα τους όταν προκύπτουν πρωτόγνωρες ευκαιρίες είτε για τους ίδιους είτε για την οικογένεια τους. Η απόφαση για αποδημία είναι μια απόφαση που συνήθως παίρνουν οι άνθρωποι με τα μέλη της οικογένειάς τους αφού σταθμίσουν τα κέρδη και τους κινδύνους.

Μια άλλη περίπτωση μετανάστευσης είναι όταν επιστήμονες και διανοούμενοι εγκαταλείπουν την χώρα τους λόγω άσχημων συνθηκών ή γιατί στο εξωτερικό έχουν περισσότερες πιθανότητες να βρουν εργασία με καλύτερες απολαβές. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται διαρροή εγκεφάλων.(Brain drain).

Σύμφωνα με τα παραπάνω με τον όρο «μετανάστης» ή «οικονομικός μετανάστης» εννοούμε αυτόν που εγκαταλείπει την χώρα καταγωγής του, προσωρινά ή και μόνιμα, με σκοπό την αναζήτηση εργασίας και γενικότερα καλύτερων συνθηκών διαβίωσης σε μια άλλη χώρα, συνήθως πιο αναπτυγμένη οικονομικά.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης συνδέεται άμεσα με τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και της εκβιομηχάνισης, που είναι τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων κοινωνιών. Αν και μέχρι πρόσφατα αντιμετωπίζονταν από τα περισσότερα κράτη ως πρόβλημα με προσωρινό χαρακτήρα που πρέπει να επιλυθεί, εκτός από τις αρνητικές μπορεί να έχει και θετικές επιπτώσεις για την χώρα υποδοχής, αλλά και για τους ίδιους τους μετανάστες.

Ταυτόχρονα η μετανάστευση είναι αποτέλεσμα κρίσεων σε κάποιες χώρες, κάτι που έχει ως συνέπεια την εκροή εργατικού δυναμικού για τις χώρες αυτές, δεδομένου ότι οι μετανάστες είναι κατά κύριο λόγο νέοι, σε παραγωγική ηλικία. Έτσι ενώ η χώρα προέλευσης χάνει μεγάλο ποσοστό του εργατικού της δυναμικού η χώρα υποδοχής από την άλλη εξασφαλίζει φθηνό εργατικό δυναμικό. Και αυτό γιατί οι μετανάστες συνήθως εργάζονται ως ανειδίκευτοι με μικρότερους μισθούς από τους γηγενείς. (Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2009 :83).

Κάτι τέτοιο συνέβη για παράδειγμα στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, όταν αρκετοί άνθρωποι εγκατέλειψαν την χώρα για να εργασθούν σε εργοστάσια στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κυρίως την Γερμανία, αλλά και στις ΗΠΑ και την Αυστραλία.

Παρότι στην κοινή γνώμη κυριαρχεί ευρέως η άποψη ότι «οι μετανάστες μας πήραν τις δουλειές» ουσιαστικά κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Στην πραγματικότητα οι μετανάστες, κυρίως τα πρώτα χρόνια παραμονής, αναλαμβάναν εργασίες χαμηλού κύρους που οι γηγενείς δεν προτιμούν, κυρίως οι νεότεροι και αυτοί που έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Οι μετανάστες αναλαμβάνουν κυρίως χειρωνακτικές, βαριές εργασίες. (Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη, 2001 : 259). Στον αγροτικό τομέα, στον κατασκευαστικό κλάδο, σε δημόσια έργα, στον τουρισμό, στις υπηρεσίες ως οικιακές/οι βοηθοί, αναλαμβάνουν την φροντίδα ηλικιωμένων ή μικρών παιδιών, καθαρίστριες, σε νοσηλευτικά ιδρύματα, γηροκομεία, κ.λπ.

Από την άλλη οι μετανάστες δέχονται να εργασθούν με χαμηλότερους μισθούς από τους Έλληνες, κάτι που μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία. Διατηρώντας το κόστος εργασίας σε χαμηλά επίπεδα, τα ελληνικά προϊόντα μπορούν να πωλούνται με χαμηλότερες τιμές στο εξωτερικό, καθιστώντας τα ανταγωνιστικά στις αγορές του εξωτερικού ενώ συντέλεσαν στην επιβίωση μικρών οικογενειακών βιοτεχνιών και βιομηχανιών. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001 :259).

Σημαντικό ρόλο για την λήψη της απόφασης και την χώρα προορισμού παίζει η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων που μπορεί να είναι φίλοι, γνωστοί και συγγενείς που βρίσκονται ήδη στην χώρα προορισμού. Αυτό το φαινόμενο ονομάζεται «μεταναστευτική αλυσίδα». Ένας μετανάστης φθάνει σε μια χώρα και έλκει και άλλους. Κάτι ανάλογο συνέβη και με τους Αλβανούς που ήρθαν στην χώρα μας. Σε δεύτερη φάση τα κοινωνικά δίκτυα, προσφέρουν πολύτιμη βοήθεια στους νεοεισερχόμενους, είτε οικονομική, είτε ψυχολογική και συναισθηματική στήριξη. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου 2003 : 111).

1.α Ένταξη - ενσωμάτωση των μεταναστών

Οι όροι ένταξη και ενσωμάτωση (integration) αναφέρονται στην προσαρμογή και την συμμετοχή των μεταναστών σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Για να διακρίνουμε την διαφορά μεταξύ των δύο όρων θα πούμε πως ότι σχετίζεται με τον δημόσιο βίο του ατόμου εντάσσεται στην διαδικασία της ένταξης και αντίστοιχα ότι άπτεται του ιδιωτικού βίου όπως η οικογένεια και η θρησκεία εντάσσεται στην διαδικασία της ενσωμάτωσης. Όταν αναφερόμαστε στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών, εννοούμε την πρόσβαση στην κατοικία, την εργασία, την εκπαίδευση, το δημόσιο σύστημα περίθαλψης, στις δημόσιες υπηρεσίες, ανάλογη με αυτή του ντόπιου πληθυσμού.

Ο όρος ενσωμάτωση αποδίδεται στον Durkheim, αναφέρεται στις πολιτικές της Ε.Ε. για την προσαρμογή στην κοινωνία διάφορων ευπαθών ομάδων, όπως οι μετανάστες, που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην κοινωνικοποίησή τους. Το περιεχόμενο του όρου μεταβάλλεται σε κάθε κοινωνία και ιστορική περίοδο, ανάλογα με τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και τα χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας.

Η ενσωμάτωση προϋποθέτει εν μέρει την αποδοχή των αξιών του κράτους υποδοχής.

Αντίθετα η αφομοίωση (assimilation) αναφέρεται στην προσαρμογή στο πολιτισμικό σύστημα της χώρας υποδοχής και την άρνηση της θρησκείας και της εθνικής ταυτότητας. Προϋποθέτει την υιοθέτηση από πλευράς των μεταναστών των αξιών, και της γλώσσας της χώρας.

Για να θεωρήσουμε ότι η ένταξη και η ενσωμάτωση είναι επιτυχής πρέπει να έχουμε ισότιμη συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική ζωή της

χώρας, ανάλογη με την συμμετοχή των γηγενών. Παράλληλα ο γηγενής πληθυσμός πρέπει να αποδέχεται τους μετανάστες και να σέβεται τις αξίες τους, την θρησκεία, και τον πολιτισμό τους. Η κοινωνία υποδοχής θα πρέπει να επιτρέπει στους μετανάστες να διατηρούν τους δεσμούς με την χώρα τους, τα ήθη και τα έθιμά τους και να μην παρεμποδίζει την άσκηση των λατρευτικών τους εκδηλώσεων. Η διαδικασία αυτή δεν είναι μια διαδικασία που συντελείται αυτόματα αλλά σταδιακά, με την πάροδο του χρόνου, ενώ από έρευνες έχει προκύψει ότι οι μετανάστες πρώτης γενιάς είναι λιγότερο ενσωματωμένοι από τα παιδιά τους που γεννήθηκαν στην Ελλάδα.

Αυτό συμβαίνει γιατί οι μετανάστες πρώτης γενιάς διατηρούν έντονα τις μνήμες από την ζωή στην χώρα τους, τα ήθη, τα έθιμα, τους κανόνες και τις αξίες, που έμαθαν και εσωτερίκευσαν μέσω της κοινωνικοποίησής τους στην χώρα προέλευσης, ενώ τα παιδιά τους, με την ένταξή τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και μέσω της συναναστροφής τους με τους Έλληνες συμμαθητές τους γνώρισαν και υιοθέτησαν συνήθειες και αξίες ανάλογες με αυτούς, χωρίς να διαφοροποιούνται ιδιαίτερα από τους αυτόχθονες.

Ομοίως οι μετανάστες που έχουν συμπληρώσει αρκετά χρόνια συνεχόμενης διαμονής στην χώρα είναι καλύτερα ενσωματωμένοι από αυτούς που ήρθαν πρόσφατα, ή αυτούς που έρχονται να εργασθούν ως εποχικοί και ύστερα επιστρέφουν στην χώρα τους.

Το στοιχείο που διαφοροποιεί τους μετανάστες από τους γηγενείς είναι το γεγονός ότι οι μετανάστες έχουν ήδη ενσωματωθεί στην κοινωνία της χώρας προέλευσης τους. Δηλαδή στην χώρα καταγωγής τους είχαν ήδη αφομοιώσει τις αξίες, τις στάσεις και τις συμπεριφορές που κυριαρχούν στην συγκεκριμένη κοινωνία. Με την είσοδό τους στην χώρα υποδοχής για να μπορέσουν να κοινωνικοποιηθούν και να ενσωματωθούν στην κοινωνία της χώρας αυτής πρέπει να αποβάλλουν κάποιες από τις αξίες και τις συνήθειες που είχαν υιοθετήσει στην χώρα τους και να αφομοιώσουν τις αξίες και τις συνήθειες της χώρας υποδοχής. Μόνο αν συντελεστεί με επιτυχία αυτή η διαδικασία, μπορούμε να μιλήσουμε για ενσωμάτωση των μεταναστών.

Η εκπαίδευση είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών. Τα παιδιά των μεταναστών ή αλλιώς μετανάστες δεύτερης γενιάς, εντάσσονται από μικρά στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής. Το σχολείο είναι ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια. Μέσω της ένταξής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα υιοθετούν τις αξίες, τις στάσεις και τις

συμπεριφορές της χώρας υποδοχής και μέσω αυτής της διαδικασίας επιτυγχάνεται η ενσωμάτωσή τους. Η ευθύνη για την ενσωμάτωση των μεταναστών βαρύνει την χώρα υποδοχής.

Η διαμόρφωση πολιτικών ένταξης απασχολεί σοβαρά όλες τις χώρες που δέχονται μεγάλο αριθμό μεταναστών, μεταξύ των οποίων και την Ελλάδα. Ο σχεδιασμός μεταναστευτικής πολιτικής στις χώρες υποδοχής μεταναστών είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που καθορίζει την ένταξη και την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία και έχει απώτερο σκοπό την εξομάλυνση των κοινωνικών συγκρούσεων και την επίτευξη κοινωνικής συνοχής.

Η ορθή διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου στις χώρες υποδοχής μεταναστών μπορεί να έχει σημαντικά οφέλη για την οικονομία τους. Η διαμόρφωση πολιτικών ένταξης στη χώρα υποδοχής είναι συνέπεια της αποδοχής των θετικών επιπτώσεων της μετανάστευσης στην οικονομία της χώρας.

Κάθε χώρα κατά τον σχεδιασμό των πολιτικών ενσωμάτωσης πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις εθνικές ιδιαιτερότητες του μεταναστευτικού πληθυσμού. Στόχος της μεταναστευτικής πολιτικής πρέπει να είναι η καταπολέμηση των διακρίσεων που υφίστανται σήμερα οι αλλοδαποί και η ισότιμη μεταχείριση των μεταναστών με τον γηγενή πληθυσμό. Για παράδειγμα στον εργασιακό τομέα, εργασία με πλήρη εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα, ανάλογα με αυτά που απολαμβάνουν οι Έλληνες πολίτες.

Οι δυο αυτές διαδικασίες, της ένταξης και της ενσωμάτωσης αλληλοσυμπληρώνονται, προηγείται η διαδικασία της ένταξης και ακολουθεί η ενσωμάτωση, αν και υπάρχουν περιπτώσεις που δεν επιτυγχάνεται ενσωμάτωση. Έτσι για παράδειγμα στην Ελλάδα ζουν μετανάστες πλήρως ενσωματωμένοι, (έχουν αγοράσει σπίτια, τα παιδιά τους πηγαίνουν σε ελληνικό σχολείο, φοιτούν σε δημόσια Πανεπιστήμια, έχουν νόμιμη εργασία με ασφαλιστικά δικαιώματα, έχουν ανοίξει δικές τους επιχειρήσεις και έχουν συμπληρώσει τριάντα συνεχόμενα χρόνια παραμονής στην χώρα).

Από την άλλη υπάρχουν μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς που αν και έχουν συμπληρώσει αρκετά χρόνια παραμονής στην χώρα, αντιμετωπίζουν προβλήματα τόσο με την νομιμοποίησή τους, όσο και με την ένταξή τους στην οικονομία και την αγορά εργασίας, (αδήλωτη-μαύρη εργασία, εργασία χωρίς ασφάλιση, άδειες, επιδόματα και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη).

Καθοριστικός παράγοντας για την αποδοχή των μεταναστών από την κοινωνία της χώρας υποδοχής και την ομαλοποίηση των σχέσεων των μεταναστών με τους γηγενείς είναι η εξάλειψη της ξενοφοβίας και των στερεοτυπικών αντιλήψεων που κυριαρχούν στην κοινή γνώμη για τους ξένους και ιδιαίτερα για τους Αλβανούς.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας για τους Αλβανούς μετανάστες έχουν τα ΜΜΕ που υπερ-προβάλλουν μεμονωμένα κρούσματα εγκληματικών ενεργειών που διαπράχθηκαν από Αλβανούς μετανάστες, ή συμμετείχαν Αλβανοί μετανάστες, αποκρύπτοντας για παράδειγμα ότι οι υπόλοιποι συνεργοί ήταν Έλληνες. Με τον τρόπο αυτό τα ΜΜΕ διαμορφώνουν στάσεις, αποδίδουν στους μετανάστες την αύξηση της εγκληματικότητας, ενισχύουν προκαταλήψεις και στερεότυπα, για παράδειγμα, «οι Αλβανοί είναι όλοι κλέφτες, αμόρφωτοι, εγκληματίες», με τον τρόπο αυτό καλλιεργούν συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας στην κοινή γνώμη κάνοντας πιο δύσκολη την αποδοχή των μεταναστών και την εξομάλυνση των σχέσεων των μεταναστών με τους γηγενείς.

Η μεταναστευτική πολιτική που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις από την δεκαετία του 1990 που δέχτηκε η χώρα τα πρώτα κύματα μεταναστών από την Αλβανία, μέχρι την ψήφιση και εφαρμογή των πρώτων νομιμοποιήσεων που ουσιαστικά απαγορεύουν την νόμιμη είσοδο στην χώρα, με κατασταλτικούς νόμους, τους συνεχής ελέγχους σε δημόσιους χώρους και τις απελάσεις, καλλιέργησαν την φοβία και τον ρατσισμό στην κοινωνία και ευνόησαν τις συνθήκες για τον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση των μεταναστών.

1.β. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και κυρίως την δεκαετία του 1990 με την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων αρχίζει το δεύτερο μεγαλύτερο μεταναστευτικό κύμα μεταπολεμικά, από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη, προς την Δυτική Ευρώπη και τις χώρες του Νότου, την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ιταλία και την Ελλάδα. Αρχικά ήρθαν μετανάστες από την Ρουμανία, την Πολωνία και την Βουλγαρία και ακολούθησαν οι μετανάστες από την Αλβανία. (Καβουνίδη, 2012 :24).

Η Ελλάδα, όπως και οι άλλες χώρες της Νότιας και της Δυτικής Ευρώπης, ήρθαν αντιμέτωπες με μια νέα μεταναστευτική πραγματικότητα. Χώρες όπως η Ελλάδα και η Ιταλία που ήταν παραδοσιακά χώρες αποστολής μεταναστών, την περίοδο αυτή μετατράπηκαν σε χώρες υποδοχής. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών που ήρθαν στην Ελλάδα την περίοδο αυτή, προέρχονταν από την Αλβανία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ στην απογραφή του 2001 οι Αλβανοί που κατοικούσαν στην χώρα ήταν 438.036. και αποτελούσαν το 57,5 του συνόλου των μεταναστών που απογράφηκαν. Ακολουθούν με μεγάλη διαφορά οι μετανάστες από την Βουλγαρία με ποσοστό 5% και την Γεωργία με ποσοστό 3%. (Καβουνίδη, 2012 :118).

Σύμφωνα με την έρευνα των Λαμπριανίδη και Λυμπεράκη που διεξήχθη στην Θεσσαλονίκη το 2001 οι περισσότεροι από τους μετανάστες αυτούς προέρχονταν από την Νότια Αλβανία και τα Τίρανα. Αυτό οφείλεται στην γεωγραφική εγγύτητα με την Ελλάδα, στο γεγονός ότι σε αυτό το κομμάτι της Αλβανίας συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός ελληνόφωνων, αλλά και στην ύπαρξη δύο ελληνικών προξενείων στην περιοχή, στην Κορυτσά και στο Αργυρόκαστρο, γεγονός που διευκολύνει όσους θέλουν να αποκτήσουν θεώρηση εισόδου. Η πλειονότητα των μεταναστών αυτών ωστόσο εισήλθαν στην χώρα παράνομα, χωρίς να διαθέτουν τα νόμιμα χαρτιά. Το θεσμικό πλαίσιο που ίσχυε την περίοδο εκείνη ήταν σχεδόν απαγορευτικό για όσους ήθελαν να έρθουν να εργασθούν στην Ελλάδα.

Η μετανάστευση από την Αλβανία διακρίνεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση άρχισε στις αρχές της δεκαετίας του '90, με την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Η πολιτική αστάθεια οδήγησε σε κοινωνικές αναταραχές, και οικονομική κρίση, που επέφερε ανεργία και φτώχεια. Έτσι ένα μεγάλο μέρος του αλβανικού πληθυσμού αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την χώρα με κατεύθυνση άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως την Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία, με σκοπό την εξεύρεση εργασίας και την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής.

Η δεύτερη φάση της αλβανικής μετανάστευσης ξεκινά μερικά χρόνια αργότερα, από το 1997 με την κατάρρευση του συστήματος των οικονομικών πυραμίδων, όταν χιλιάδες Αλβανοί έχασαν τα χρήματα που είχαν επενδύσει, με αποτέλεσμα να καταστραφούν οικονομικά και να βρουν διέξοδο στην φυγή από την χώρα.

Είναι δύσκολο να υπολογιστεί ο αριθμός των Αλβανών μεταναστών που εισήλθαν νόμιμα την περίοδο εκείνη με θεωρήσεις εισόδου είτε γνήσιες είτε πλαστές. Αυτό

οφείλεται στην παραμονή στην χώρα μεγάλου αριθμού παράτυπων μεταναστών, αλλά και στην εποχικότητα της μετανάστευσης που μεταβάλλει συνεχώς τον αριθμό όσων διαμένουν στην Ελλάδα. Το 1991 ο αριθμός των Αλβανών μεταναστών υπολογίζεται σε 150.000 ενώ μόλις δύο χρόνια αργότερα ο ίδιος ο υπουργός εξωτερικών δήλωνε στην Βουλή ότι οι Αλβανοί μετανάστες που διέμεναν στην Ελλάδα υπολογίζονταν στους 320.000. Μερικά χρόνια αργότερα οι αλλοδαποί που διέμεναν στην χώρα υπολογίζονταν σε 438.036. (Καβουνίδη, 2012 :118).

Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών μετατρέπεται πλέον σε χώρα υποδοχής. Η μετατροπή της χώρας από χώρα υποδοχής σε χώρα προορισμού έχει θετικές επιπτώσεις στην κοινωνία και στην οικονομία όπως πολυπολιτισμικότητα, πλεόνασμα φθηνού εργατικού δυναμικού, την βιωσιμότητα μικρών οικογενειακών βιοτεχνιών, αλλά και αρνητικές, όπως εκδήλωση ρατσιστικών και ξενοφοβικών συμπεριφορών και συγκρούσεις μεταξύ μεταναστών και γηγενών λόγω διαφορετικών αξιών και αντιλήψεων αλλά και της επικράτησης στερεοτυπικών αντιλήψεων για τους Αλβανούς, κυρίως τις πρώτες δεκαετίες της μεταναστευτικής εισροής.

Η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστευτικού πληθυσμού συνδέεται με τις γενικότερες αλλαγές στην ευρύτερη περιοχή, τις νέες συνθήκες που δημιουργούνται στην αγορά εργασίας, αλλά και τις οικονομικές συγκυρίες της εποχής, την κοντινή απόσταση της χώρας με τις Βαλκανικές χώρες και γενικά την γεωπολιτική της θέση.

Τα αίτια της μετανάστευσης θα πρέπει να αναζητηθούν στη γενικότερη κοινωνικοπολιτική αναταραχή στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, τον πόλεμο στην Γιουγκοσλαβία, τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης, την φτώχεια, την ανεργία και την εγκληματικότητα που μαστίζει τις χώρες αυτές. Συχνά έρχονται στην Ελλάδα για να εργασθούν ως εποχικοί ή να καλύψουν θέσεις εργασίας σε συγκεκριμένους εργοδότες και όχι να εργασθούν στην βιομηχανία όπως έγινε με τους μετανάστες που κατευθύνθηκαν στις χώρες της βόρειας Ευρώπης.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχει σαφής διαφοροποίηση της μετανάστευσης που λαμβάνει χώρα την περίοδο που εξετάζουμε σε σχέση με την «παραδοσιακή μετανάστευση» που ξεκίνησε κατά την μεταπολεμική περίοδο και διήρκησε μέχρι και την δεκαετία του 1970. Αρχικά οι μετανάστες από τα Βαλκάνια της δεκαετίας του '90 κατευθύνθηκαν κυρίως σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες και διατηρούσαν συχνή επαφή και

επικοινωνία με την χώρα προέλευσης και τις οικογένειες που άφησαν πίσω, σε αντίθεση με τους μετανάστες στις αρχές του αιώνα και στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια που εκτός από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, -κυρίως την Γερμανία- στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, κατευθύνθηκαν σε άλλες Ηπείρους, στην Αυστραλία, και τις ΗΠΑ.

Ένα άλλο στοιχείο που διαφοροποιεί την μετανάστευση κατά την περίοδο αυτή, είναι ότι πολλές γυναίκες ακολούθησαν τους άνδρες τους, τις περισσότερες φορές μαζί με τα παιδιά τους, όταν υπήρχαν παιδιά, κυρίως μετά τα δύο προγράμματα νομιμοποίησης που ήταν πιο εύκολο να εισέλθουν και να εργασθούν στην χώρα. Η μετανάστευση γυναικών, αλλά και η οικογενειακή μετανάστευση είναι στοιχεία που δεν συναντάμε στην μεταπολεμική μετανάστευση.

Στην «παραδοσιακή» μετανάστευση η οποία συντελέστηκε την περίοδο της ανάπτυξης της βιομηχανικής κοινωνίας, οι μετανάστες απασχολούνταν κατά κύριο λόγο σε εργοστάσια ως εργάτες, ενώ με το πέρασμα στην μεταβιομηχανική κοινωνία και το τέλος της Φορντικής εποχής γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1980 το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών εργάζεται στις υπηρεσίες και τον κατασκευαστικό κλάδο και λιγότεροι σε μικρές βιοτεχνίες, επίσης ενώ η μετανάστευση χωρίς τα νόμιμα έγγραφα μεταπολεμικά συνιστά μια μικρή μειοψηφία σε σχέση με τα κύματα μετανάστευσης που άρχισαν στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Τέλος ένα τελευταίο στοιχείο που διαφοροποιεί τους μετανάστες κατά την περίοδο που ερευνούμε είναι ότι αντίθετα από αυτούς προηγούμενων περιόδων μεγάλο ποσοστό έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και επαγγελματική κατάρτιση.

Οι λόγοι επιλογής της Ελλάδας ως χώρας προορισμού είναι αφενός γιατί τα σύνορα είναι πιο εύκολα προσβάσιμα, -άλλωστε είναι η μόνη χώρα με χερσαία σύνορα με την Αλβανία - και αφετέρου ότι το κόστος του ταξιδιού και της έκδοσης βίζας είναι μικρότερο σε σχέση με άλλες γειτονικές χώρες όπως η Ιταλία, επιπροσθέτως ο κρατικός μηχανισμός δείχνει μεγαλύτερη ανοχή στους παράτυπους μετανάστες. Η γεινίαση είναι ο βασικός παράγοντας επιλογής της Ελλάδας ως χώρας προορισμού των μεταναστών από τις βαλκανικές χώρες. (Καβουνίδη, 2012 :24).

Επίσης το μεγάλο μήκος των βόρειων συνόρων της χώρας κάνει πιο εύκολη την είσοδο, συνήθως την νύχτα, περνώντας από βουνά και δύσβατα μονοπάτια που είναι δύσκολο να ελεγχθούν από τους συνοριοφύλακες. Άλλοι πάλι πολύ λιγότεροι, επέλεξαν να

περάσουν τα σύνορα δια θαλάσσης, με πλοίαρια από το Αιγαίο ή εισήλθαν με τουριστικές ή φοιτητικές θεωρήσεις εισόδου και παρέμειναν και μετά την λήξη τους, περνώντας σε καθεστώς παράνομης παραμονής.

Η διογκωμένη παραοικονομία είναι ένας επιπλέον λόγος που έκανε πολλούς μετανάστες να επιλέξουν την Ελλάδα σαν χώρα προορισμού για να εγκατασταθούν και να εργασθούν, κυρίως αυτοί που είχαν εισέλθει χωρίς χαρτιά.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα γνώριζε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη και προσέφερε αυξημένες δυνατότητες για εύρεση εργασίας, κυρίως στον τομέα της παραοικονομίας που βρίσκουν απασχόληση οι περισσότεροι μετανάστες, ιδιαίτερα όσοι δεν διαθέτουν τα νόμιμα έγγραφα παραμονής και εργασίας. Η πολιτική και οικονομική σταθερότητα της χώρας ήταν παράγοντας ιδιαίτερα θετικός για όσους αναζητούσαν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Αρκετοί μετανάστες έρχονταν στην χώρα ως εποχικοί εργάτες, κυρίως σε αγροτικές εργασίες και στον τουρισμό. Αυτό ευνόησε την κυκλική μετανάστευση, (ολιγόμηνη παραμονή στην χώρα για εργασία και επιστροφή στην Αλβανία και το αντίστροφο) λόγω και της μικρής απόστασης που χωρίζει τις δύο χώρες.

Οι κλάδοι που απασχολούνται οι μετανάστες έχουν κυρίως εποχικό χαρακτήρα, όπως οι κατασκευές, ο τουρισμός και η γεωργία. Ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστών εργάζονταν ανασφάλιστοι, κυρίως πριν τα τρία προγράμματα νομιμοποίησης το 1997, το 2001 και το 2005. Στο γεγονός αυτό συντέλεσε η άνθηση της παραοικονομίας στην Ελλάδα. Αυτό συνεπάγεται αυξημένη εισφοροδιαφυγή και απώλειες για τα ασφαλιστικά ταμεία, (κυρίως στον κλάδο της σύνταξης), αλλά και το ίδιο το γεγονός της παράνομης διαμονής των μεταναστών στην χώρα, δημιουργεί προβλήματα στους ίδιους τους μετανάστες, καθιστώντας τους ευάλωτους στην εκμετάλλευση. Αρκετοί εργοδότες δεν δίσταζαν να αφήνουν απλήρωτους τους παράτυπους μετανάστες αντικαθιστώντας τους μετά από κάποιο διάστημα απασχόλησης με άλλους, ενώ δεν δίσταζαν ακόμα και να τους απειλούν ότι θα τους καταδώσουν οι ίδιοι στην αστυνομία και θα απελαθούν, ή τους ανάγκαζαν να εργασθούν με μεροκάματα πείνας.

Το γεγονός αυτό οδήγησε τους μετανάστες στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Τα πρώτα χρόνια της παραμονής τους στην Ελλάδα φοβούνταν ακόμα και να κυκλοφορήσουν στον δρόμο, ζούσαν υπό το καθεστώς του φόβου, δεν είχαν ιδιαίτερες κοινωνικές συναναστροφές με Έλληνες, δεν έστελναν τα παιδιά τους

σχολείο και σε περίπτωση ασθένειας ή ατυχήματος δεν είχαν πρόσβαση στο δημόσιο σύστημα υγείας. (Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2001 :121).

Τόσο η ελληνική κοινωνία όσο και ο κρατικός μηχανισμός ήταν απροετοίμαστοι να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τα κύματα των χιλιάδων μεταναστών που κατέφθαναν στην χώρα. Το ελληνικό κράτος, όπως συνέβη και στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη θα αργήσει να αποδεχτεί ότι η εγκατάσταση των μεταναστών θα έχει μόνιμο χαρακτήρα και συνδέεται με τις νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στην ευρύτερη περιοχή.

Οι ελληνικές κυβερνήσεις αντίθετα αντιμετώπισαν την πρωτοφανή εισροή μεταναστών σαν ένα πρόβλημα με προσωρινό χαρακτήρα λαμβάνοντας κατασταλτικά μέτρα που στόχευαν κατά κύριο λόγο στην ανακοπή των μεταναστευτικών ρευμάτων προς την Ελλάδα και την απέλαση όσων μεταναστών βρίσκονταν ήδη στην χώρα χωρίς χαρτιά και όχι στην λήψη μέτρων για την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Είναι γνωστές οι «επιχειρήσεις σκούπα» της ελληνικής αστυνομίας, με μαζικούς ελέγχους σε σημεία που συχνάζαν μετανάστες, πλατείες, καφεενεία, δρόμους, με συλλήψεις και απελάσεις με συνοπτικές διαδικασίες.(Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2001 :121).

Αρχικά υπήρχε μια τάση αφομοίωσης των μεταναστών από την ελληνική κοινωνία. Ήταν συχνό φαινόμενο την περίοδο αυτή Αλβανοί μετανάστες να βαφτίζονται Χριστιανοί και να παίρνουν ελληνικά ονόματα. Πολλές φορές μάλιστα τον ρόλο του νονού αναλάμβανε ο ίδιος ο εργοδότης που τους απασχολούσε. Με τον τρόπο αυτό γίνονταν πιο εύκολα αποδεκτοί από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Συχνό φαινόμενο ήταν επίσης οι Αλβανοί να παρουσιάζονται ως Έλληνες Βορειοηπειρώτες, για να γίνουν πιο εύκολα αποδεκτοί από τον κοινωνικό περίγυρο.

Την επόμενη δεκαετία από το 2000 και μετά η ελληνική κοινωνία άρχισε να εξοικειώνεται με την παρουσία των μεταναστών και η στάση των κυβερνήσεων απέναντι στους νεοεισερχόμενους διαφοροποιείται. Το ελληνικό κράτος έχει αντιληφθεί πλέον το μέγεθος του προβλήματος,- ενώ ήδη είχαν εγκατασταθεί και εργάζονταν ανασφάλιστοι, κυρίως στην παραοικονομία, χιλιάδες μετανάστες- και θεσμοθετεί με τα προεδρικά διατάγματα του 1997, το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης, με μεγάλη καθυστέρηση, σε σχέση με κράτη όπως η Ιταλία και η Ισπανία που είχαν ήδη προχωρήσει στην υλοποίηση αντίστοιχων προγραμμάτων. Λίγα

χρόνια αργότερα θα ακολουθήσει το δεύτερο πρόγραμμα νομιμοποίησης και θα ακολουθήσει το 2005 ένα τρίτο με μικρότερη συμμετοχή. Παρόλα αυτά στην πράξη η διαδικασία της νομιμοποίησης των μεταναστών αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα στην υλοποίησή της που θα αναλύσουμε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας μας.

2. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική

Με τον όρο μεταναστευτική πολιτική ορίζουμε τις πολιτικές και τα μέτρα που θεσμοθετούνται για την ρύθμιση θεμάτων που σχετίζονται με την είσοδο, την παραμονή, τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των μεταναστών. Η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί αποσπασματική, στοχεύει κυρίως στην αντιμετώπιση και επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων που δημιουργεί η είσοδος και παραμονή των μεταναστών στην χώρα και δεν έχει σαφείς στόχους. Έχει κατασταλτικό χαρακτήρα, με στόχο την απαγόρευση και αποτροπή των εν δυνάμει μεταναστών να εισέλθουν στην χώρα και όχι την ένταξη όσων έχουν ήδη εγκατασταθεί.

Οι μετανάστες δεν αντιμετωπίζονται ισότιμα σε σχέση με τους γηγενείς, αλλά ως προσωρινοί εργάτες που προορίζονται για θέσεις εργασίας που είναι ανεπιθύμητες από τον εγχώριο πληθυσμό και κυρίως τους νεότερους σε ηλικία με υψηλό μορφωτικό επίπεδο που συνήθως ζουν με την οικογένειά τους και προτιμούν να περιμένουν μέχρι να βρουν εργασία ανάλογη των προσόντων τους.

«Γενικά στοιχεία του μοντέλου της παλιάς και μόνης μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα είναι η προσωρινότητα της παραμονής του αλλοδαπού, η αντιμετώπιση αυτού ως εργάτη και όχι ως πολίτη και μάλιστα με προσφορά θέσεων εργασίας κοινωνικά ανεπιθύμητων,.. η έμφαση στην κατασταλτική πολιτική, η πρωτοκαθεδρία των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την αντιμετώπιση ενός κοινωνικού προβλήματος και βέβαια η παραμονή και διατήρηση της παράνομης μετανάστευσης. (Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2001 :207)».

Η παραμονή τους στην χώρα συνδέεται με την απασχόληση και η χορήγηση άδειας εργασίας γίνεται για συγκεκριμένο διάστημα, εργοδότη και είδος απασχόλησης.

Οι κυβερνήσεις εστιάζουν κυρίως στην προστασία των Ελλήνων πολιτών από τους μετανάστες που εισήλθαν στην χώρα και αδιαφορεί για τα δικαιώματα των

μεταναστών και τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας τους. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική λειτουργεί περισσότερο ως αντίδραση στις εξελίξεις και δεν έχει μακροπρόθεσμο σχεδιασμό.

Βασικό χαρακτηριστικό και απώτερος σκοπός της μεταναστευτικής πολιτικής των τελευταίων δεκαετιών είναι η νομιμοποίηση των μεταναστών ενώ η μεταναστευτική πολιτική δεν θα έπρεπε να επιδιώκει μόνο την νομιμοποίηση αλλά και την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία της χώρας υποδοχής και την αγορά εργασίας με τα ίδια εργασιακά δικαιώματα με τον εγχώριο πληθυσμό.

Παράλληλα, η κεντρική διοίκηση, αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση, που έχουν επωμιστεί με την εφαρμογή της μεταναστευτικής πολιτικής, δεν φαίνεται να λειτουργούν αποτελεσματικά και αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο, στην γραφειοκρατία και το πολύπλοκο σύστημα που προβλέπει το νομοθετικό πλαίσιο για την νομιμοποίηση της διαμονής και της εργασίας των οικονομικών μεταναστών.

Τα μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής που θεσμοθετούνται πρέπει να ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές της Ε.Ε. και να ανταποκρίνονται στις διεθνείς εξελίξεις. Σε επίπεδο πολιτικών κρατών, η μεταναστευτική πολιτική πρέπει να επιδιώκει την καταπολέμηση των διακρίσεων μεταξύ μεταναστευτικού και γηγενούς πληθυσμού, με απώτερο σκοπό την επίτευξη κοινωνικής συνοχής.

Εκτός από το κράτος, κάθε πολίτης ξεχωριστά, οι ΜΚΟ, αλλά και άλλοι ιδιωτικοί φορείς θα πρέπει να συμβάλλουν με την στάση τους να εξομαλυνθούν οι διαφορές των μεταναστών με τους γηγενείς, που είναι προαπαιτούμενο για την συμμετοχή των μεταναστών σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής και κατ' επέκταση την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και στην ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία της χώρας υποδοχής.

Επιπλέον είναι απαραίτητο να επανεξεταστεί η νομοθεσία για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας για τα παιδιά που γεννιούνται στην χώρα από αλλοδαπούς γονείς, (μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς).

Η θεσμοθέτηση ενός τέτοιου μέτρου θα κάνει πιο ελκυστική την Ελλάδα ως χώρα προορισμού και θα έχει θετικό αντίκτυπο τόσο στην οικονομία της χώρας, με την δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την είσοδο ξένου εργατικού δυναμικού που είναι απαραίτητο σε ορισμένους κλάδους της οικονομίας στις γεωργικές καλλιέργειες, τον τουρισμό, την εστίαση, σε δημόσια έργα, σε βιομηχανίες και μικρές βιοτεχνίες, την

παροχή υπηρεσιών, σε οίκους ευγηρίας, νοσηλευτικά ιδρύματα, ως οικιακοί βοηθοί σε σπίτια, καθαριστές, κ.λπ. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001 : 259).

Από την άλλη, ένα τέτοιο μέτρο θα έχει θετικό αντίκτυπο στην επαρχία που εγκαταλείπεται, κυρίως από τους νέους και παραγωγικούς ανθρώπους και θα συντελέσει στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής και στην επίλυση εν μέρει τουλάχιστον, του δημογραφικού προβλήματος που μαστίζει την χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες, (υπογεννητικότητα, γήρανση και συρρίκνωση του πληθυσμού). (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001 : 257).

Άλλη μια θετική απόρροια για την οικονομία της χώρας από την έλευση των μεταναστών είναι η αύξηση των εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων, που ήδη έχει παρατηρηθεί από την δεκαετία του 1990 που έχουμε τα πρώτα μεγάλα κύματα μετανάστευσης, μειώνοντας το έλλειμμα των ταμείων, κυρίως στον συνταξιοδοτικό κλάδο, επίσης βελτιώθηκε η αναλογία μεταξύ εργαζομένων-συνταξιούχων, ενώ έχουν αυξηθεί τα δημόσια έσοδα μέσω της άμεσης και της έμμεσης φορολόγησης. Τέλος, η αύξηση του πληθυσμού θα έχει θετικό αντίκτυπο στην αγορά μέσω της αύξησης της κατανάλωσης και κατά συνέπεια και της ζήτησης. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001 :257).

2.α. Το θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση

Αρχικά οι ελληνική κυβέρνηση όπως και στις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης, αντιμετώπισε το μεταναστευτικό σαν πρόβλημα με προσωρινό χαρακτήρα. Ανάλογη στάση κράτησαν και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στις αναπτυσσόμενες βιομηχανικά χώρες της Δυτικής Ευρώπης από την αρχή της δεκαετίας του 1980 είχαν πλέον αρχίσει να μεταβάλλονται. Η ανάγκη για εισαγωγή εργατικού δυναμικού είχε μειωθεί, λόγω της μείωσης της παραγωγής αγαθών.

Η εξέλιξη αυτή αποτυπώθηκε στην υπογραφή της συνθήκης του Σέγκεν το 1985 από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. που καθιέρωνε πιο αυστηρές προϋποθέσεις για την είσοδο νέων μεταναστών στα κράτη της Ε.Ε. και στις μεταναστευτικές πολιτικές των κρατών-μελών που έχουν προστατευτικό χαρακτήρα με κατασταλτικά μέτρα και αυστηρό έλεγχο στα σύνορα των χωρών.

Θα περάσουν αρκετά χρόνια, από το 1997 και έπειτα, για να γίνει αντιληπτό ότι η μετανάστευση έχει μόνιμο χαρακτήρα και να θεσμοθετηθούν μέτρα για την νομιμοποίηση και την ένταξη των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής. Στην εξέλιξη αυτή θα συντελέσει η καθιέρωση κοινού νομίσματος, και η κοινή αγορά με την διεύρυνση της Ε.Ε. και την σταδιακή ένταξη περισσότερων κρατών, που απελευθερώνει την μετακίνηση πολιτών μεταξύ των κρατών - μελών.

Το νομικό καθεστώς για την μετανάστευση τροποποιήθηκε το 1991 με την ψήφιση του Ν.1975/91(ΦΕΚ Α'184/04,12/1991). Μέχρι τότε ίσχυε ο Ν.4310/1929 (ΦΕΚ Α 282/16/08/1929) που αφορούσε κυρίως τις εκροές μεταναστών.

«Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική είναι προσανατολισμένη μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 αποκλειστικά σε θέματα διασποράς ή απόδημου ελληνισμού, στη μετανάστευση εργατικού δυναμικού από την Ελλάδα και στην επιστροφή του».

Η μαζική εισροή χιλιάδων μεταναστών από τα Βαλκάνια και κυρίως από την Αλβανία, κατέστησε αναγκαίο να παρθούν μέτρα για την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου.

«Όπως αναφέρεται σχετικά στην εισηγητική έκθεση του ν.1975/91, κρίνεται επιτακτική ανάγκη το κράτος να αποκτήσει ένα νέο νόμο...λαμβάνοντας υπόψη τις γενικότερες τάσεις μετανάστευσης που διαμορφώνονται στον ευρύτερο χώρο που βρίσκεται η χώρα μας. Ο νέος αυτός νόμος τιτλοφορείται ως είσοδος – έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις, όταν ο προηγούμενος Ν. 4310/1929 ονομάζεται περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων και απελάσεων και εκτοπίσεων αλλοδαπών». (ΦΕΚ Α'184/04,12/1991). (Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου,2009:206).

Ο Ν.1975/91 είχε στόχο τον περιορισμό της μετανάστευσης με κατασταλτικά μέτρα. Η κοινωνία και το κράτος στην φάση αυτή αντιμετώπιζαν τους μετανάστες ως απειλή για την δημόσια τάξη και την ασφάλεια των πολιτών. Το υπουργείο Δημόσιας Τάξης που ήταν αρμόδιο για την εφαρμογή του νόμου, αντιμετώπισε το πρόβλημα με αυστηρότερο έλεγχο στα σύνορα και μαζικές απελάσεις των παράνομων μεταναστών. «Οι αυξημένες αρμοδιότητες του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης και η ενίσχυση του ρόλου της αστυνομίας και του στρατού καταδεικνύουν τη βάση πάνω στην οποία θα οικοδομηθεί η μετανάστευση στην Ελλάδα. Θα αγνοηθεί οποιαδήποτε πολιτική

παρέμβαση στο θέμα της εγκατάστασης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και της προστασίας των δικαιωμάτων τους και οι μετανάστες θα αντιμετωπιστούν ως οι εν δυνάμει εγκληματίες και ως απειλή για τη Δημόσια τάξη και Ασφάλεια.»(Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2009 :43).

Μέχρι την δεκαετία του '90 δεν υπήρχε κάποιο νομοθετικό πλαίσιο για την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου. Αυτό συνέβη γιατί η Ελλάδα, όπως η Ιταλία και η Ισπανία, ήταν ως τότε χώρες αποστολής και όχι υποδοχής μεταναστών. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έγινε πλέον αντιληπτό ότι θα έπρεπε να διαμορφωθεί κοινή ευρωπαϊκή πολιτική για την διαχείριση των μεταναστευτικών ρευμάτων. Η Ελλάδα, όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. είχαν πλέον αρχίσει να αντιλαμβάνονται ότι τα μεταναστευτικά ρεύματα δεν θα αποκοπούν.

Η υιοθέτηση κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. είναι επιβεβλημένη για την διαχείριση της μετανάστευσης γιατί το μεταναστευτικό φαινόμενο έχει υπερεθνικό χαρακτήρα και θέματα που αφορούν την μετακίνηση των πολιτών και την εγκατάστασή τους στα κράτη- μέλη δεν είναι δυνατόν να ρυθμιστούν μόνο με τις εθνικές πολιτικές. Κατά τον σχεδιασμό της κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής είναι σκόπιμο να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους.

Βασικοί άξονες της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής είναι ο περιορισμός της λαθρομετανάστευσης, η φύλαξη των συνόρων και ο σχεδιασμός πολιτικών ενσωμάτωσης για τους ήδη εγκαταστημένους μετανάστες. Οι πολιτικές ενσωμάτωσης είναι ζωτικής σημασίας για την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής σε μια χώρα και την αποφυγή της όξυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων.

Από την άλλη οι προσπάθειες σύγκλισης με στόχο μια κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική προσκρούουν σε παράγοντες όπως η εγκληματικότητα, το δημογραφικό, η απασχόληση, ανεργία, η δράση ακροδεξιών κομμάτων, η κοινωνική ασφάλιση, κ.α. που συνδέονται με την μετανάστευση και καθορίζουν την μεταναστευτική πολιτική κάθε χώρας. Επιπλέον μια πολιτική μπορεί να έχει διαφορετικά αποτελέσματα σε διαφορετικές χώρες.

Έτσι τα ευρωπαϊκά κράτη διαμορφώνουν μεταναστευτική πολιτική ανάλογα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές τους ακολουθώντας ταυτόχρονα τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές της Ε.Ε.

Από το 2000 και μετά, η ελληνική κοινωνία έχει πλέον αρχίσει να εξοικειώνεται με την παρουσία των μεταναστών στην χώρα, αλλά και η στάση των κυβερνήσεων απέναντι στους μετανάστες έχει μεταβληθεί. Δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στην ένταξη και την ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία και την αγορά εργασίας, αλλά και στην νομιμοποίησή τους, με την ψήφιση νομοθετημάτων, μεταξύ των οποίων ο Ν.2910/01 (ΦΕΚ 91^Α 02/05/2001) για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από τους μετανάστες.

Παρόλα αυτά, στην πράξη η διαδικασία της νομιμοποίησης των μεταναστών αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα στην υλοποίησή της, στα οποία θα αναφερθούμε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας.

2.β. Νομοθετικές ρυθμίσεις για την μετανάστευση

Βασικά χαρακτηριστικά της μεταναστευτικής πολιτικής την δεκαετία του '90 ήταν η σύγκλιση με την ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική, ο έλεγχος της εισόδου και η απαγόρευση της παράνομης μετανάστευσης. Μέχρι το 1991 ίσχυε ο Ν. 4310 του 1929.

Το 1991 θεσπίστηκε ο νόμος 1975/91, με τίτλο (Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών. Διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών, προσφύγων και άλλες διατάξεις). Οι διατάξεις του νόμου αυτού καθόριζαν τις προϋποθέσεις εισόδου και παραμονής μεταναστών στην χώρα, τους όρους για χορήγηση ασύλου σε πρόσφυγες και προέβλεπε απέλαση για όποιον εισερχόταν ή παρέμενε στην χώρα χωρίς να πληροί τις προϋποθέσεις αυτές. Καθόριζε ακόμα ζητήματα σχετικά με την διαδικασία απέλασης, την απόδοση ασύλου στους πρόσφυγες, τους συνοριακούς ελέγχους κ.λπ.

Ο Ν.1975/91 ουσιαστικά ποινικοποιεί την μετανάστευση και εισάγει κυρώσεις για όσους διευκολύνουν την είσοδο μεταναστών στην χώρα, ή σε όσους απασχολούν ή φιλοξενούν παράτυπους μετανάστες. Ειδικότερα προέβλεπε ποινή φυλάκισης μέχρι πέντε έτη σε όποιον εισερχόταν ή διέμενε στην χώρα χωρίς να διαθέτει τα απαραίτητα έγγραφα και άμεση απέλαση από τις αστυνομικές ή τις μεθοριακές αρχές εντός 48 ωρών. Ποινή φυλάκισης ή χρηματικό πρόστιμο προβλέπονταν και για όποιον απασχολούσε ή παρείχε στέγη σε μετανάστη που δεν διαθέτει κάρτα παραμονής και εργασίας.

Η απέλαση στον Ν. 1975/91 όπως και στον Ν.4310/29 είχε τιμωρητικό χαρακτήρα και συνήθως δεν ακολουθούσε τις νόμιμες διαδικασίες, χωρίς να παρέχει στον μετανάστη την δυνατότητα να αμυνθεί. Ωστόσο ο νόμος απαγόρευε την απέλαση ανηλίκων, υπερήλικων και γονέων ανήλικων τέκνων που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα. Οι απελάσεις αλλοδαπών την δεκαετία του 1990 υπολογίζονται σε 1.500.000.

Παράλληλα ο Ν.1975/91 δίνει το δικαίωμα στις αστυνομικές αρχές να ελέγχουν όσους εισέρχονται ή εξέρχονται από την χώρα, (άρθρο 4, παράγραφος 3) και εισάγει τον θεσμό των ειδικών ομάδων περιπολίας, που περιπολούν τα σύνορα της χώρας προς αποτροπή της εισόδου παράτυπων μεταναστών.

Την ευθύνη για την εφαρμογή του νόμου και την χορήγηση των αδειών παραμονής είχε το υπουργείο δημόσιας τάξης. Το υπουργείο καθόριζε τον αριθμό αδειών παραμονής και εργασίας που θα δίνονταν ανά έτος.

Το θεσμικό πλαίσιο στις αρχές της δεκαετίας αυτής προέβλεπε την χορήγηση σε πρώτη φάση, μετά την είσοδο, τρίμηνης παραμονής με δυνατότητα ανανέωσης για άλλο ένα τρίμηνο, χωρίς να διαθέτει ο μετανάστης άδεια παραμονής και εργασίας. Για να χορηγηθεί άδεια εργασίας, βασική προϋπόθεση ήταν η ύπαρξη σύμβασης εργασίας με συγκεκριμένο εργοδότη. Η χορήγηση άδειας εργασίας είχε ισχύ ένα έτος, με δυνατότητα ανανέωσης μέχρι πέντε έτη. Μετά την πάροδο των πέντε ετών η αίτηση για ανανέωση της κάρτας εργασίας γίνονταν ανά δύο έτη, ενώ μετά την πάροδο 15 ετών από την άφιξη του είχε το δικαίωμα να αιτηθεί μόνιμη παραμονή στην Ελλάδα. Η χορήγηση άδειας για απασχόληση προϋπόθετε την χορήγηση άδειας παραμονής και αφορούσε την απασχόληση σε συγκεκριμένους μόνο κλάδους της οικονομίας, τους κλάδους αιχμής, που είχαν έλλειψη εργατικού δυναμικού. Οι ομογενείς και όσοι είχαν συνάψει γάμο με Έλληνα πολίτη έπαιρναν άδεια παραμονής και εργασίας διαρκείας.

Η αίτηση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας μπορούσε να κατατεθεί - με αυστηρά κριτήρια - μετά την συμπλήρωση δέκα συνεχόμενων χρόνων παραμονής στην χώρα και πέντε στην περίπτωση που ο μετανάστης/τρια είχε παντρευτεί με Έλληνα πολίτη.

Αυστηρά ήταν τα κριτήρια και για οικογενειακή συνένωση και υπό την προϋπόθεση ότι ο γάμος είχε τελεσθεί πριν την έλευση στην χώρα.

«Πολλά σημεία του νόμου 1975, αποτελούν αντιγραφή διατάξεων του παλιότερου. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στο ν.43110/1929 το άρθρο 4 καταγράφει τις περιπτώσεις

στις οποίες απαγορεύεται ή είσοδος ενός αλλοδαπού στην Ελλάδα. Οι ίδιοι ακριβώς λόγοι αναφέρονται στο άρθρο 6, παράγραφο 5 του 1975/1991. Στο άρθρο 12 του ν.4310/29 αναφέρεται ότι, πας αλλοδαπός υποχρεούται όπως... αναφέρει ...εις τας αρχάς του τόπου διαμονής του πάσαν αλλαγίν της αρχικής του καταστάσεως. Ο αστυνομικός έλεγχος καταγράφεται και στον 1975, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο στο άρθρο 32.(Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2009 :206).

Και οι δύο νόμοι απαγορεύουν την απασχόληση αλλοδαπού που δεν διαθέτει κάρτα εργασίας. Αντιμετωπίζει τον μετανάστη ως εργάτη που προορίζεται για εργασίες που δεν είναι επιθυμητές από τον ντόπιο πληθυσμό. Έχει κατασταλτικό χαρακτήρα με απώτερο σκοπό την αποτροπή της εισόδου αλλοδαπών στην χώρα και όχι την ένταξη στην κοινωνία της χώρας υποδοχής όσων ήδη έχουν εισέλθει, είτε νόμιμα, είτε παράτυπα.

Ενδεικτικό της στάσης του νομοθέτη για τους μετανάστες είναι το άρθρο 31, παράγραφος 21, του Ν. 1975/91 που αναφέρει ότι οι υπηρεσίες του δημοσίου και τα νομικά πρόσωπα υποχρεούνται να μην εξετάζουν αιτήματα που κατατίθενται για εξέταση από μετανάστες που δεν διαθέτουν άδεια παραμονής. Κατά συνέπεια του άρθρου αυτού τα δημόσια νοσοκομεία δεν δέχονται για εξέταση παράτυπους μετανάστες, με εξαίρεση τις έκτακτες νοσηλείες ενηλίκων και τις νοσηλείες των παιδιών τους, επιπλέον δεν μπορούν να εγγράψουν τα παιδιά τους στο σχολείο, να τελέσουν γάμο, ακόμα και να εισπράξουν κέρδη από τυχερά παιχνίδια. Οι απαγορεύσεις αυτές δυσχεραίνουν την διαβίωση των μεταναστών στην χώρα.

Το 1996 θεσμοθετήθηκε η νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών, με την χορήγηση στο πρώτο στάδιο της λευκής κάρτας και στο δεύτερο στάδιο τη χορήγηση πράσινης κάρτας. Η πράσινη κάρτα είναι κάρτα περιορισμένης διαμονής, με διάρκεια 1,2, ή 5 χρόνια.

Τις αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου της δεκαετίας του 1990 έρχεται να καλύψει η θέσπιση του Ν.2910/2001, (είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις). Ο Ν.2910/2001 αντικατέστησε τον Ν.1975/91 και προέβλεπε την νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών που διέμεναν και εργάζονταν στην χώρα όταν εφαρμόστηκε ο νόμος. Επίσης την παροχή αδειών διαμονής στους μετανάστες που είχαν εισέλθει νόμιμα στην χώρα, ενώ παράτεινε την ισχύ των καρτών διαμονής που έληγαν τον

Δεκέμβριο του 2001, μέχρι τον Ιούνιο του 2002, προέβλεπε επιβολή προστίμων σε όσους διευκολύνουν τους παράτυπους μετανάστες και διευκόλυνε την οικογενειακή συνένωση με σύζυγο και παιδιά μέχρι 18 χρονών, μειώνοντας τα έτη αναμονής για την συνένωση από πέντε, σε δύο έτη νόμιμης παραμονής στην χώρα. Σε αντίθεση με τον Ν. 1975/91, ο Ν. 2910/01 δεν συνέδεε την άδεια εργασίας με συγκεκριμένο εργοδότη. «Η προσωρινότητα της παραμονής του αλλοδαπού συνδέεται άμεσα με την εξάρτηση της παρουσίας του από την απασχόληση και ειδικά τις σχέσεις που αναπτύσσει με τον εργοδότη του... Η άδεια εργασίας ισχύει για ορισμένη χρονική περίοδο και χορηγείται για συγκεκριμένο εργοδότη, είδος απασχόλησης και τόπο εργασίας. (Μαρβάκης, Παρσανόγλου, Παύλου, 2009 :86)».

Τέλος μειώνει τα χρόνια ελάχιστης παραμονής για να αιτηθεί κάποιος την ελληνική υπηκοότητα από 15 σε 10.

Για πρώτη φορά με τον Ν.2910/01 θεσμοθετούνται μέτρα που ευνοούν την κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Κατοχυρώνονται οικογενειακά, εργασιακά, ασφαλιστικά και άλλα δικαιώματα για τους αλλοδαπούς, ενώ εισάγει τιμωρητικά μέτρα για ρατσιστικές συμπεριφορές. Τέλος η αρμοδιότητα για θέματα που αφορούν την μετανάστευση περνά από το υπουργείο δημοσίας τάξης στο εσωτερικών δημόσιας διοίκησης και αποκέντρωσης.

Το 2005 ψηφίζεται ο νόμος 3386/2005. (ΦΕΚ Α 212, 23.08.2005). «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων Τρίτων χωρών στην Επικράτεια», που περιλαμβάνει 98 άρθρα και εφαρμόζεται από το 2006. Μεταξύ άλλων προβλέπει καθιέρωση άδειας διαμονής και εργασίας διάρκειας δύο χρόνων, σύμφωνα με ορισμένες προϋποθέσεις που αφορούν την δημόσια τάξη και ασφάλεια. Η αρμοδιότητα για την χορήγηση άδειας διαμονής υπάγεται στις περιφέρειες.

Με την ψήφιση του Ν.3386/05 οι δυνατότητες νομιμοποίησης πολιτών Τρίτων χωρών εκμηδενίζονται. Καθιερώνεται ειδικό καθεστώς για τους μετανάστες που διαμένουν πάνω από πέντε χρόνια στην Ελλάδα. Προβλέπονται κάποιες προϋποθέσεις, όπως η επαρκής γνώση της γλώσσας και οι βασικές γνώσεις για την ιστορία και τον πολιτισμό της χώρας. Θεσμοθετεί επιπλέον την χορήγηση άδειας εποχικής εργασίας, μέχρι έξι μήνες. Απλοποιούνται οι προϋποθέσεις για χορήγηση άδειας παραμονής για σπουδές. Καθιερώνεται το σύστημα της μετάκλησης, σύμφωνα με το οποίο όταν κάποιος αλλοδαπός επιθυμεί να εργασθεί στην Ελλάδα καταθέτει αίτηση στο Ελληνικό

προξενείο της χώρας του και ανάλογα την προσφορά και την ζήτηση εργασίας στην περιφέρεια στην οποία επιθυμεί να εργασθεί η αίτηση του εγκρίνεται, ή απορρίπτεται.

Σε δεύτερο στάδιο και εφόσον έχει πάρει την άδεια εισόδου, καταθέτει αίτηση για άδεια διαμονής στην περιφέρεια που θα εργασθεί. Το σύστημα αυτό αποδείχτηκε ιδιαίτερα χρονοβόρο. Η διαδικασία από την στιγμή που θα αιτηθεί κάποιος να εργαστεί στην Ελλάδα μέχρι την είσοδό του και την παραλαβή της πολυπόθητης κάρτας εργασίας, διαρκεί συνήθως πάνω από ένα χρόνο με αποτέλεσμα το σύστημα αυτό να αποδειχτεί μη λειτουργικό.

Το 2010 κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή επιτροπή εθνικό σχέδιο δράσης για το άσυλο και την εισροή μεταναστών. Το σχέδιο δράσης που επικαιροποιήθηκε το 2013 περιλάμβανε εθνικές δράσεις για την υποδοχή μεταναστών, το σύστημα ασύλου, τις απελάσεις μεταναστών, τα προσωρινά κέντρα φιλοξενίας και τον έλεγχο των συνόρων.

Την ίδια χρονιά ψηφίσθηκε ο Ν.3838/10, «σύγχρονες διατάξεις για την ελληνική ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και μονίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις», (ΦΕΚ Α' 49, 24/03/2010), που προβλέπει την συμμετοχή των μεταναστών στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές (εκλέγειν και εκλέγεσθαι).

Επιπλέον προέβλεπε την απόκτηση ιθαγένειας για τα παιδιά των μεταναστών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα με κριτήρια την νόμιμη παραμονή των γονιών για πέντε συνεχόμενα χρόνια και φοίτηση σε ελληνικό σχολείο για έξι χρόνια. Μείωσε τα ελάχιστα έτη παραμονής για την αίτηση για κτήση ελληνικής ιθαγένειας από 10 έτη σε 7, επιπλέον μείωσε το παράβολο που προβλέπεται για την αίτηση από 1470 σε 700 ευρώ και για πρώτη φορά καθιερώνεται η αιτιολόγηση σε περίπτωση αρνητικής απόφασης. Οι διατάξεις του νόμου αυτού κρίθηκαν αντισυνταγματικές από το Συμβούλιο της Επικρατείας το 2011.

Το 2014 ψηφίζεται ο Ν.4251/14 (ΦΕΚ Α' 80, 01/04/2014), με διατάξεις για την διέλευση πολιτών τρίτων χωρών και την παραμονή τους στην ελληνική επικράτεια, την χορήγηση και την ανανέωση αδειών παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους και την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, επιπλέον ρύθμιζε ζητήματα σε σχέση με την οικογενειακή επανένωση, τα εργασιακά δικαιώματα των αλλοδαπών κ.α.

Ο Ν. 4251/14 έδωσε την θέση του στον Ν.4332/15, (ΦΕΚ Α' 76, 09/07/2015) «τροποποίηση διατάξεων του κώδικα-ελληνικής ιθαγένειας. Τροποποίηση του νόμου

4251/14 για την προσαρμογή της ελληνικής Νομοθεσίας στις οδηγίες του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ε.Ε. σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους-μέλους και σχετικά με το κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος-μέλος». Ο 4332/15 προέβλεπε κτήση της ελληνικής ιθαγένειας αναδρομικά από την γέννηση του παιδιού με δήλωση ή με την προϋπόθεση είτε να έχει φοιτήσει εννέα έτη σε ελληνικό σχολείο, ή να έχει ολοκληρώσει τα έξι χρόνια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ή να έχει απολυτήριο Λυκείου και πτυχίο από ΑΕΙ και ο ένας από τους δύο γονείς να έχει συμπληρώσει νόμιμη παραμονή στην χώρα πέντε συνεχόμενα έτη πριν την γέννηση του παιδιού.

2.γ. Πολιτικά δικαιώματα των μεταναστών και νομοθεσία για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας

Η πολιτική ενσωμάτωση των μεταναστών και η συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία στην χώρα που διαμένουν και εργάζονται είναι βασική προϋπόθεση για την άμβλυνση των κοινωνικών συγκρούσεων και την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής. Στην Ελλάδα δικαίωμα συμμετοχής στις εθνικές και τις δημοτικές εκλογές (εκλέγειν και εκλέγεσθαι), έχουν μόνο Έλληνες πολίτες που έχουν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας τους και πολίτες χωρών-μελών της Ε.Ε.

Η πλειονότητα των χωρών της Ε.Ε. δεν δίνουν δικαίωμα ψήφου στους μετανάστες, εκτός από ορισμένες χώρες, (Δανία, Σουηδία, Ολλανδία, Φινλανδία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο) που δίνουν το δικαίωμα συμμετοχής στις δημοτικές εκλογές στους μετανάστες που κατοικούν στην χώρα επί μακρόν. Στις ευρωεκλογές αντίθετα, έχουν δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι και άτομα που κατοικούν στην χώρα και προέρχονται από χώρες εκτός Ε.Ε. σύμφωνα με οδηγία του συμβουλίου της Ευρώπης. Στην Ελλάδα η πολιτογράφηση είναι μια σύνθετη και χρονοβόρα διαδικασία στην οποία εμπλέκονται αρκετές υπηρεσίες. Βασική προϋπόθεση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας είναι η εξέταση του μετανάστη σε γνώσεις γεωγραφίας, πολιτισμού και ιστορίας της χώρας, με ερωτήσεις από τράπεζα θεμάτων δυσκολίας ανάλογης των πανελληνίων εξετάσεων που ακόμα και Έλληνες πολίτες απόφοιτοι

ανώτερης εκπαίδευσης θα δυσκολεύονταν να απαντήσουν και όχι μετανάστες που στην πλειοψηφία τους έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και δεν γνωρίζουν καλά την γλώσσα.

Εκτός αυτού με νόμο που ψηφίσθηκε το 2021 εισήχθησαν εισοδηματικά κριτήρια για να γίνει δεκτή η αίτησή τους. Το ελάχιστο εισόδημα που απαιτείται για να γίνει αποδεκτή η αίτηση θα πρέπει να ξεπερνά τα 7.500 ευρώ το χρόνο, ενώ εξετάζονται οι φορολογικές τους δηλώσεις, πενταετίας τουλάχιστον, ή ακόμα και εφταετίας. Δεδομένου ότι οι μετανάστες σπάνια έχουν μόνιμη εργασία αλλά κάνουν κυρίως προσωρινές εργασίες, αυτό είναι δύσκολο να επιτευχθεί. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να απορριφθούν και αιτήσεις που είχαν κατατεθεί παλιότερα και εκκρεμούσε η έγκρισή τους, ενώ οι πολιτογραφήσεις έχουν πλέον περιορισθεί στο ελάχιστο. Οι μετανάστες κάνουν την αίτησή τους στο υπουργείο εσωτερικών, αλλά εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια του υπουργού αν η αίτησή τους θα γίνει αποδεκτή ή όχι. Η αίτηση μπορεί να απορριφθεί χωρίς να είναι υποχρεωτικό να αιτιολογηθεί ο λόγος απόρριψης. Αυτό καθιστά ουσιαστικά αδύνατο να προσφύγει κάποιος στο δικαστήριο για τον λόγο αυτό. Τα παιδιά των μεταναστών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα, έχουν το δικαίωμα να αιτηθούν την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας με την συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους, αλλά και σε αυτή την περίπτωση δεν είναι σίγουρο ότι η αίτηση τους θα γίνει αποδεκτή.

Για να αιτηθεί κάποιος την έκδοση άδειας παραμονής διαρκείας απαιτούνται τουλάχιστον 10 έτη συνεχόμενης παραμονής στην χώρα, σε αντίθεση με τις Σκανδιναβικές χώρες που απαιτούνται από δύο μέχρι τέσσερα έτη. Επίσης, τα έξοδα που απαιτούνται για την κατάθεση της αίτησης είναι μεγαλύτερα σε σχέση με άλλες χώρες και λειτουργούν ως ανασταλτικός παράγοντας για τους μετανάστες που στην πλειοψηφία τους εργάζονται με χαμηλούς μισθούς.

2.δ. Προγράμματα νομιμοποίησης

Με την ψήφιση των Προεδρικών διαταγμάτων 358 και 359 του 1997, (ΦΕΚ 358/97), «προϋποθέσεις και διαδικασία για την νόμιμη παραμονή των αλλοδαπών στην Ελλάδα που δεν είναι νόμιμοι υπήκοοι των κρατών μελών της Ε.Ε.» και (ΦΕΚ 359/97),

«χορήγηση κάρτας παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας» εγκαινιάστηκε το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης παράτυπων μεταναστών στην Ελλάδα.

Τα δύο Προεδρικά διατάγματα που βασίστηκαν στις διατάξεις του Ν.1975/1991 ψηφίσθηκαν μετά από εισήγηση ειδικής επιτροπής που συγκροτήθηκε το 1996 από το υπουργείο εργασίας με σκοπό να καταμετρηθούν οι μετανάστες που βρίσκονταν παράτυπα στην χώρα, να καθορισθούν οι προϋποθέσεις που θα ίσχυαν για την υποβολή της αίτησης και τις άλλες λεπτομέρειες της διαδικασίας. (Φακιολάς, 1998, : 31).

Η ελληνική κυβέρνηση, όπως έγινε άλλωστε και σε άλλες χώρες υποδοχής μεταναστών και κυρίως στις χώρες που ήταν κατεξοχήν χώρες αποστολής,- χώρες με ομοιογενή πληθυσμό, εθνικά και θρησκευτικά,- άργησε να αποδεχτεί ότι η μετανάστευση είναι μια νέα πραγματικότητα σε όλη την Ευρώπη, αυτός ήταν και ο λόγος που καθυστέρησε να θεσμοθετήσει και να υλοποιήσει κάποιο πρόγραμμα νομιμοποίησης. Αντιμετώπισε την μετανάστευση σαν ένα προσωρινό γεγονός που μπορεί να επιλυθεί με κατασταλτικά μέτρα, εντατικοποίηση των ελέγχων στα σύνορα, σε δρόμους, πλατείες και στέκια μεταναστών, μαζικές συλλήψεις και απελάσεις που δεν ακολουθούσαν πάντα την νόμιμη οδό.

Τα μέτρα αυτά ενίσχυσαν την αρνητική άποψη της κοινής γνώμης για τους μετανάστες που τούς αντιμετώπιζαν σαν εγκληματίες και συχνά οδηγούσαν σε κοινωνικές συγκρούσεις και ακραίες ρατσιστικές συμπεριφορές εναντίον τους.

Το κράτος από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και κυρίως μετά το 2000 άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι τα μέτρα αυτά δεν θα επιλύσουν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την μαζική εισροή μεταναστών που συνεχίζονταν στην χώρα. Η μοναδική διέξοδος ήταν η μαζική νομιμοποίηση των χιλιάδων αλλοδαπών που είχαν ήδη εγκατασταθεί και εργάζονταν στην χώρα χωρίς να διαθέτουν νόμιμα έγγραφα παραμονής. Άλλες χώρες όπως η Ιταλία και η Ισπανία είχαν ήδη υλοποιήσει αντίστοιχα προγράμματα με επιτυχία η πρώτη το 1992 και η δεύτερη το 1987.

Το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης στην Ελλάδα εφαρμόστηκε το 1998. Βασική προϋπόθεση για την συμμετοχή στο πρόγραμμα ήταν ο μετανάστης να διαμένει και να απασχολείται παράτυπα στην χώρα κατά την δημοσίευση των δύο προεδρικών διαταγμάτων.

Στο πρώτο στάδιο της διαδικασίας υπέβαλαν αίτηση για την προσωρινή κάρτα παραμονής την «λευκή κάρτα» όπως είναι γνωστή, 371.641 αλλοδαποί. Στο στάδιο

αυτό ο μετανάστης έπρεπε να προσέλθει στις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ και να δώσει κάποια προσωπικά του στοιχεία για την οικογενειακή του κατάσταση, το μορφωτικό του επίπεδο, την εθνικότητά του, την διάρκεια παραμονής του στην χώρα, το επάγγελμα που ασκούσε στην χώρα προέλευσης, κ.λπ. και να καταθέσει διάφορα δικαιολογητικά όπως αντίγραφο του ποινικού του μητρώου, έγγραφα που να πιστοποιούν την ταυτότητά του, βεβαίωση από δημόσιο νοσοκομείο ότι δεν πάσχει από κάποιο μεταδοτικό νόσημα, βεβαίωση από την αστυνομία ότι δεν συμπεριλαμβάνεται στην λίστα των ανεπιθύμητων και έγγραφα όπως μισθωτήρια συμβόλαια, λογαριασμούς ΔΕΚΟ και καρτέλες ενσήμων που θα πιστοποιούσαν την διάρκεια παραμονής του στην χώρα. (Φακιολάς, 1998:31), (Καβουνίδη, 2012, :140).

Με την κατάθεση των δικαιολογητικών παραλάμβαναν μια κάρτα περιορισμένης διάρκειας, την λευκή κάρτα, που είχε ισχύ μέχρι την κατάθεση της αίτησης για την πράσινη κάρτα. Η κάρτα μπορούσε να ανακληθεί για λόγους δημοσίας τάξης. Το μεγάλο μειονέκτημα στην όλη διαδικασία ήταν η μεγάλη καθυστέρηση, (λόγω της γραφειοκρατίας και του μεγάλου αριθμού αιτήσεων) στην έκδοση της κάρτας. Τις περισσότερες φορές οι μετανάστες παραλάμβαναν την κάρτα μετά την λήξη της και το μόνο αποδεικτικό στοιχείο για την νομιμότητα της παραμονής τους ήταν η απόδειξη για την έκδοση της αίτησης ή την ανανέωσή της, που έπρεπε να έχουν πάντα μαζί τους για να αποφύγουν την σύλληψη και την απέλασή τους από την χώρα.

Με την κατάθεση της αίτησης ο μετανάστης εξασφάλιζε την μη απέλαση των μελών της οικογένειάς του και εργασιακά δικαιώματα ανάλογα με αυτά που έχουν οι Έλληνες πολίτες, ως προς τις ώρες εργασίας, τις άδειες και την ασφάλισή τους. (Φακιολάς, 1998, :31).

Στο δεύτερο στάδιο οι μετανάστες έπρεπε να προσκομίσουν έγγραφα που να πιστοποιούν ότι έχουν εισόδημα που ισούται με σαράντα ημερομίσθια ανειδίκευτου εργάτη. Επιπλέον λόγω της αδυναμίας των δημόσιων νοσοκομείων και του υπουργείου Δικαιοσύνης να εξυπηρετήσουν τόσο μεγάλο αριθμό ατόμων, αλλά και του πλήθους των δικαιολογητικών που απαιτούνταν, μεγάλο ποσοστό από αυτούς που είχαν υποβάλει αίτηση στο πρώτο στάδιο της διαδικασίας δεν πρόλαβαν, ή αποθαρρύνθηκαν και δεν προχώρησαν την διαδικασία για την αίτηση στο δεύτερο στάδιο, για την απόκτηση της κάρτας προσωρινής διαμονής ενός, δύο ή πέντε χρόνων, (πράσινη κάρτα) εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας, μέχρι την 31/3/1998 και επανήλθαν σε

καθεστώς παράνομης παραμονής. Στην περίπτωση αυτή προβλέπονταν απέλαση όπως όριζε ο Ν. 1975/91. (Φακιολάς, 1998, :31).

Στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας υπέβαλαν αίτηση 212.860 μετανάστες/στρίες. Μετά από έγκριση από την επιτροπή αιτήσεων παραλάμβαναν την κάρτα τους από τα γραφεία του ΟΑΕΔ. Η κάρτα παραμονής μπορούσε να ανανεωθεί μια φορά, για δύο χρόνια με την ίδια διαδικασία. Ο κάτοχος πράσινης κάρτας μετά από 5ετή διαμονή μπορούσε να αιτηθεί την χορήγηση κάρτας μακροχρόνιας παραμονής διάρκειας πέντε χρόνων. Παράλληλα προβλέπονταν χορήγηση πράσινης κάρτας για ανθρωπιστικούς λόγους. Αρκετοί μετανάστες δεν συμμετείχαν στο πρώτο πρόγραμμα από το φόβο ότι η διαδικασία καταγραφής κρύβει κάποια παγίδα.

Το 2001 πριν καν ολοκληρωθεί το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998, η κυβέρνηση Σημίτη ψήφισε τον νόμο 2910/2001 με τίτλο, «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις». Ο Ν. 2910/01 αντικατέστησε τον Ν. 1975/91. Με την ψήφιση του Ν. 2910/01 μεταβάλλεται πλέον ο τρόπος που αντιμετωπίζει η κυβέρνηση τους μετανάστες που δηλώνει πλέον ότι οι αλλοδαποί είναι ευπρόσδεκτοι στην χώρα εφόσον βρουν νόμιμη εργασία, κυρίως σε κλάδους που υπάρχει έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Το δεύτερο πρόγραμμα νομιμοποίησης μεταναστών στην Ελλάδα υλοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2001. Την εφαρμογή του ανέλαβε η τοπική αυτοδιοίκηση, μέσω των υποκαταστημάτων ΟΑΕΔ. Σε αυτό συμμετείχαν αλλοδαποί που είχαν έρθει στην χώρα μετά την εφαρμογή του πρώτου προγράμματος, όσοι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις συμμετοχής ή δεν συμμετείχαν στο πρώτο πρόγραμμα, ή είχαν κάνει αίτηση μόνο στο πρώτο στάδιο για την απόκτηση λευκής κάρτας αλλά λόγω της πληθώρας των δικαιολογητικών που έπρεπε να καταθέσουν, δεν έκαναν αίτηση στο δεύτερο στάδιο για την πράσινη κάρτα. Στο δεύτερο πρόγραμμα υπέβαλαν αίτηση 373.000 μετανάστες.

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα προϋπόθετε την νόμιμη εργασία του μετανάστη με ασφάλιση σε κάποιον ασφαλιστικό φορέα με συγκεκριμένο αριθμό ενσήμων, (150 ανά έτος). Η εύρεση εργασίας με ασφάλιση και η συγκέντρωση 150 ενσήμων το έτος δεν ήταν εύκολη υπόθεση για τους μετανάστες, επειδή οι περισσότεροι εργοδότες προτιμούσαν να τους απασχολούν χωρίς να τους ασφαλίζουν για να μην επιβαρύνονται με τις ασφαλιστικές εισφορές. Αρκετοί μετανάστες την περίοδο αυτή επέλεξαν να

ασφαλισθούν στον ΟΓΑ, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα ένσημα που ήταν απαραίτητα για την νομιμοποίησή τους.

Όπως αποδείχτηκε, τα γραφεία του ΟΑΕΔ που επιφορτίστηκαν με το πρωτοφανές αυτό εγχείρημα, -πρωτοφανές ως προς τον αριθμό των μεταναστών που κλήθηκαν να εξυπηρετήσουν,-ήταν υποστελεχωμένα και ελάχιστοι υπάλληλοι, χωρίς την απαραίτητη κατάρτιση, θα έπρεπε να παραλάβουν και να επεξεργαστούν έναν μεγάλο όγκο αιτήσεων, σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Αυτό οδήγησε την κυβέρνηση σε δίμηνη παράταση της προθεσμίας υποβολής των αιτήσεων με την προϋπόθεση ότι θα καταθέσουν μια απλή αίτηση μέχρι και την 2^η Αυγούστου που ήταν αρχικά η καταληκτική ημερομηνία υποβολής των αιτήσεων.

Το δεύτερο πρόγραμμα προέβλεπε δικαίωμα επανένωσης των μεταναστών με τις οικογένειες που είχαν αφήσει πίσω. Την περίοδο αυτή αρκετοί Αλβανοί που ζούσαν και εργάζονταν χρόνια στην χώρα, έφεραν στην Ελλάδα την οικογένειά τους, γυναίκα και παιδιά, όταν υπήρχαν. Αυτό συνέβαλε κατά πολύ στην αποδοχή τους από την ελληνική κοινωνία που μέχρι τότε είχε ταυτίσει στην συνείδησή της, τους Αλβανούς μετανάστες με την παρανομία και το έγκλημα.

Από την άλλη, η νομιμοποίηση του 2001 έγινε με βασικό κριτήριο την συγκέντρωση συγκεκριμένου αριθμού ενσήμων σε κάποιο εργοδότη, κάτι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί όταν οι περισσότεροι μετανάστες εργάζονται ανασφάλιστοι, σε εποχικές εργασίες και αλλάζουν συχνά εργοδότη ενώ δεν καλύπτονται τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του. Μάλιστα μετά τα προγράμματα νομιμοποίησης μειώθηκε η ζήτηση αλλοδαπών από τους εργοδότες που δεν ήθελαν να τους απασχολούν νόμιμα και να πληρώνουν τις ασφαλιστικές εισφορές.

Ένα άλλο πρόβλημα που προέκυψε κατά την υλοποίηση της διαδικασίας ήταν η άγνοια της Ελληνικής γλώσσας από τους μετανάστες και η διάταξη για μετάφραση των εγγράφων που κλήθηκαν να καταθέσουν για να κάνουν την αίτηση. Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύτηκαν ορισμένοι που λειτούργησαν ως διαμεσολαβητές και ανέλαβαν την διεκπεραίωση της κατάθεσης της αίτησης έναντι αμοιβής.

Τέλος πρέπει να επισημάνουμε ένα βασικό μειονέκτημα των προγραμμάτων νομιμοποίησης, μετά την λήξη της κάρτας παραμονής οι μετανάστες βρίσκονται πάλι σε καθεστώς παρανομίας και η απέλαση τους από την χώρα είναι εξαιρετικά δύσκολη. Ένα τρίτο, μικρότερο σε συμμετοχή, (με μόλις 140.000 αιτήσεις) πρόγραμμα

υλοποιήθηκε το 2005, με τον Ν. 3386/05 και έδωσε ευκαιρία νομιμοποίησης σε όσους είχε λήξει η κάρτα παραμονής ή δεν είχαν συμμετάσχει στα δύο προηγούμενα προγράμματα. Βασική προϋπόθεση για την συμμετοχή σε αυτό ήταν η προσκόμιση αποδείξεων για την παραμονή στην χώρα. Συγκεκριμένα δικαίωμα συμμετοχής είχαν μετανάστες που μπορούσαν να αποδείξουν με κάποιο έγγραφο, ότι διέμεναν ένα έτος πριν την 06/06/2006 στην χώρα και είχαν πραγματοποιήσει 250 μέρες εργασίας, ή εναλλακτικά έκαναν εξαγορά σε κάποιο ταμείο κοινωνικής ασφάλισης. Και σε αυτό το πρόγραμμα έπρεπε να κατατεθούν πιστοποιητικά υγείας, αντίγραφο ποινικού μητρώου, κ.λπ.

Εν κατακλείδι τα προγράμματα νομιμοποίησης μπορούν να χαρακτηρισθούν σε κάποιο βαθμό πετυχημένα στο μέτρο που μέσω της καταγραφής των μεταναστών αποκτήσαμε πληροφορίες για το προφίλ των μεταναστών και την έκταση του μεταναστευτικού φαινομένου στην ελληνική επικράτεια εφόσον δεν γίνονταν καταγραφή κατά την είσοδό τους στην χώρα. Το κόστος για την υλοποίησή τους ήταν αρκετά μεγάλο αλλά δεν επιβάρυνε ιδιαίτερα τον κρατικό προϋπολογισμό διότι τα προγράμματα αυτά χρηματοδοτήθηκαν από την Ε.Ε. στο πλαίσιο της οδηγίας ελέγχου της παράτυπης μετανάστευσης στα κράτη-μέλη.

Βέβαια υπήρχε μεγάλος αριθμός μεταναστών που για διάφορους λόγους δεν συμμετείχαν στην διαδικασία. Όσοι για παράδειγμα δεν είχαν λευκό ποινικό μητρώο. Επίσης οι νομιμοποιήσεις συντέλεσαν στην μείωση της παράτυπης απασχόλησης και την εξομάλυνση των σχέσεων με τους γηγενείς που άρχισαν πλέον να τους αποδέχονται, ενώ βελτιώθηκαν οι συνθήκες διαβίωσής

B. Μεθοδολογία της έρευνας

Η εργασία αυτή πραγματεύεται το φαινόμενο της μετανάστευσης και συγκεκριμένα επικεντρώνεται στην μεταναστευτική ροή από την Αλβανία και την εξέλιξη του φαινομένου από την δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα. Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής επιχειρούμε να ερευνήσουμε τα αίτια της μαζικής μετακίνησης πληθυσμού από την Αλβανία προς την Ελλάδα αλλά και τις επιπτώσεις της μετανάστευσης για τους ίδιους τους μετανάστες και για την χώρα.

Παράλληλα με την έρευνα γίνεται μια σύντομη παράθεση του θεσμικού πλαισίου για την μετανάστευση από την δεκαετία του 1990 μέχρι και σήμερα, έτσι ώστε ο αναγνώστης να έχει μια εποπτική εικόνα για την ισχύουσα νομοθεσία.

Η εκπόνηση της εργασίας αυτής έγινε βάση συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος. Η έρευνα διήρκησε δώδεκα μήνες, από τον Μάρτιο του 2024 μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2025. Σε πρώτη φάση συγκεντρώσαμε και μελετήσαμε την απαραίτητη βιβλιογραφία. Επιπλέον χρησιμοποιήσαμε το διαδίκτυο σαν πηγή πληροφόρησης μελετώντας άρθρα και εργασίες σχετικές με το θέμα μας. Στην συνέχεια αφού καταγράψαμε και αξιολογήσαμε τις απαραίτητες πληροφορίες ξεκινήσαμε την συγγραφή της εργασίας.

Σε αυτό το μέρος της εργασίας παρουσιάζουμε τα πορίσματα της έρευνας που πραγματοποιήσαμε με αντικείμενο την διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης των Αλβανών μεταναστών/στριων που κατοικούν στα νότια προάστια της Αθήνας και συγκεκριμένα στις περιοχές Άλιμο και Καλλιθέα. Απώτερος στόχος μας είναι μέσα από τα δεδομένα της έρευνας να διαπιστώσουμε αν και σε ποιο βαθμό επιδρούν οι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές συνθήκες στην χώρα υποδοχής στην ένταξη των μεταναστών. Ως κριτήρια ένταξης λάβαμε υπόψη την σταθερή εργασία με ασφάλιση, την ύπαρξη οικογένειας, την γνώση της γλώσσας, τις διαπροσωπικές σχέσεις με τους Έλληνες, το ενδιαφέρον για τα κοινά, την πολιτική συμμετοχή και την συμμετοχή σε εθνικούς συλλόγους.

Επιπροσθέτως θα επιχειρήσουμε μέσα από τις συνεντεύξεις να αντλήσουμε πληροφορίες για τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες στην χώρα προέλευσης και κατά πόσο επίδρασαν στην λήψη της απόφασης να αποδημήσουν, τα προβλήματα που αντιμετώπισαν κατά την εγκατάσταση τους στην Ελλάδα και μέχρι και σήμερα, τις προσδοκίες τους σε σχέση με την μετανάστευση και τι θα αποκομίσουν από αυτήν, ποιο ήταν το κριτήριο για την επιλογή της Ελλάδας ως χώρα προορισμού και τέλος πληροφορίες για την οικονομική και επαγγελματική τους κατάσταση πριν την μετανάστευση, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε με την τωρινή τους κατάσταση και να εξάγουμε συμπεράσματα για το αν αντιστοιχούν τα επαγγελματικά τους προσόντα και το μορφωτικό τους επίπεδο με την τωρινή τους θέση και επαγγελματική ασχολία. Η έρευνα και η συλλογή δεδομένων στηρίχθηκε αφενός σε πρωτογενείς πηγές, δηλαδή την διεξαγωγή συνεντεύξεων με μετανάστες/στριες που προέρχονται από την Αλβανία

και την μελέτη της νομοθεσίας που αναφέρεται σε θέματα που αφορούν την μετανάστευση στην Ελλάδα και αφετέρου σε δευτερογενείς πηγές, μελέτη της σχετικής με την μετανάστευση βιβλιογραφίας.

Για την διεξαγωγή της έρευνας επιλέξαμε την ποιοτική μέθοδο που είναι καταλληλότερη για την μελέτη κοινωνικών φαινομένων και πιο συγκεκριμένα την μελέτη σε βάθος κοινωνικών ομάδων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (Λυδάκη, 2001 :71-74), που επιτρέπει στον ερευνητή να προσεγγίσει τα υποκείμενα της έρευνας και να καταλήξει σε συμπεράσματα με μεγαλύτερη πληρότητα σε σχέση με την ποσοτική με τυποποιημένα ερωτηματολόγια με ερωτήματα κλειστού τύπου και απαντήσεις που έχουν προσδιοριστεί εκ των προτέρων από τον ερευνητή. Με τον τρόπο αυτό δίνουμε στους συμμετέχοντες την δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα, με τον δικό τους τρόπο, να αφηγηθούν τα προσωπικά τους βιώματα, τις εμπειρίες τους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν από την στιγμή που πήραν την απόφαση να εγκαταλείψουν την χώρα τους μέχρι και σήμερα και ενδεχομένως να αναδείξουν άλλες πτυχές του μεταναστευτικού ζητήματος που μπορεί να μην είχαμε σκεφθεί και να μην ήταν στον αρχικό μας σχεδιασμό.

Η τεχνική που επιλέξαμε για την συλλογή του δείγματός μας είναι αυτή της χιονοστιβάδας, (snowball sample). Είναι μια τεχνική που ο ένας ερευνώμενος μας συστήνει σε άλλον. Η έρευνα υπακούει στους κανόνες δεοντολογίας του Διεθνούς Στατιστικού Ινστιτούτου με έγγραφη κατάθεση πρωτόκολλου συγκατάθεσης.

Πριν από κάθε συνάντηση προηγήθηκε προσωπική συνομιλία κατά την διάρκεια της οποίας ενημερώσαμε τους υποψήφιους ότι η έρευνα αυτή γίνεται στο πλαίσιο της διπλωματικής μας εργασίας για μεταπτυχιακό πρόγραμμα και θα τηρηθεί η ανωνυμία τους. Στην πρώτη αυτή επαφή στόχος μας ήταν να δημιουργηθεί φιλικό κλίμα, να κερδίσουμε την εμπιστοσύνη των ερευνώμενων έτσι ώστε να μας ανοιχτούν κατά την διάρκεια της συνέντευξης και να μας μιλήσουν πιο ελεύθερα. Για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων επιλέξαμε την συνάντηση σε δημόσιους χώρους, όπως καφετέριες, που θα μπορούμε να συζητήσουμε σε χαλαρό κλίμα χωρίς πίεση χρόνου και παράλληλα θα εξασφαλίσουμε την ασφάλειά μας. Επιδιώξαμε να μην παρευρίσκονται τρίτα πρόσωπα κατά την διάρκεια της συνέντευξης που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τον ερευνώμενο με την παρουσία τους.

Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν με ερωτηματολόγια ανοιχτού τύπου. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε αφού πρώτα καταγράψαμε τα βασικά ερωτήματα που στοχεύουμε να απαντηθούν με την διεξαγωγή της έρευνας και τις πληροφορίες που θέλουμε να αντλήσουμε από τα υποκείμενα της έρευνάς μας.

Κατά τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου αντιμετωπίσαμε κάποια προβλήματα, όπως για παράδειγμα με ποια σειρά θα γίνουν οι ερωτήσεις, πόσες ερωτήσεις θα κάνουμε, αν είναι κουραστικές για τον συνομιλητή μας και δεν θελήσει να συνεχίσει την συνέντευξη, αν είναι σαφείς και κατανοητές στους ερωτηθέντες,-δεδομένου ότι πιθανόν- δεν κατανοούν πλήρως την γλώσσα, ή λόγω μορφωτικού επιπέδου και διαφορετικής κουλτούρας.

Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας προχωρήσαμε σε απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, την οργάνωση και καταγραφή των δεδομένων με σκοπό να εξάγουμε έγκυρα συμπεράσματα. Πρέπει να επισημάνουμε ότι τα πορίσματα της έρευνας στηρίχθηκαν στα λεγόμενα των ίδιων των μεταναστών/στριών. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε μελλοντικά η διεξαγωγή μιας έρευνας στην περιφέρεια για να διαπιστώσουμε αν καταλήξουμε στα ίδια πορίσματα.

Δομή του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε αφού πρώτα μελετήσαμε την βιβλιογραφία με θέμα την μετανάστευση από την Αλβανία.

Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου καταγράφουμε τα βασικά δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματός μας, όπως την ηλικία, το φύλο, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα και την οικογενειακή τους κατάσταση.

Στο κύριο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται ερωτήματα για τα κίνητρα της μετανάστευσης, τις συνθήκες διαβίωσης και τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στην χώρα προέλευσης, τους λόγους που επέλεξαν την Ελλάδα ως χώρα προορισμού και τον ρόλο που διαδραμάτισαν τα κοινωνικά δίκτυα, (οικογενειακά και φιλικά), στο να αποφασίσουν να αποδημήσουν σε πρώτη φάση, αλλά και αργότερα, κατά την εγκατάστασή τους στη χώρα, στην εύρεση εργασίας, κατοικίας, προσφορά οικονομικής βοήθειας, συναισθηματική στήριξη, κ.λπ.

Τα ερωτήματα για τις συνθήκες στέγασης, (περιοχή διαμονής, και ανέσεις κατοικίας) το επάγγελμα που ασκούν κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα, το εργασιακό καθεστώς, (μισθός, μεροκάματο, σύμβαση), η γνώση της ελληνικής γλώσσας, η γονική εμπλοκή και η συναναστροφή με γηγενείς χρησιμοποιούνται ως βασικοί δείκτες για να εξάγουμε συμπεράσματα για το βαθμό ένταξης των υποκειμένων της έρευνάς μας στην ελληνική κοινωνία.

Σε δεύτερη φάση, με τις ερωτήσεις αυτές στοχεύουμε να διερευνήσουμε αν και κατά πόσο μεταβλήθηκε η κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική τους θέση σε σχέση με την περίοδο πριν την μετανάστευση.

Μορφολογία του πληθυσμού

Το δείγμα της έρευνάς μας αποτελείται από 26 Αλβανούς, 18 άνδρες και 8 γυναίκες, μετανάστες πρώτης γενιάς (δηλαδή μετανάστες που γεννήθηκαν στην Αλβανία και όχι παιδιά που γεννήθηκαν στην χώρα μας από Αλβανούς γονείς), που κατοικούν σε περιοχές των νοτίων προαστίων της Αθήνας. Τα δύο συγκεκριμένα προάστια δεν επιλέχθηκαν εκ των προτέρων με βάση κάποιο συγκεκριμένο κριτήριο, αλλά είναι οι περιοχές που κατοικούν τα άτομα που δέχτηκαν να απαντήσουν στην έρευνά μας.

Ως προς την ηλικία τους οι πλειοψηφία είναι μεταξύ 45-67 και κάποιοι από αυτούς είναι συνταξιούχοι. Αυτό εξηγείται αν αναλογιστούμε ότι το δείγμα μας αποτελείται από μετανάστες/στρίες πρώτης γενιάς και όχι παιδιά μεταναστών η πλειονότητα των οποίων ήρθαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2000. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει τα κύματα μεταναστευτικής εισροής από την Αλβανία εντοπίζονται χρονικά κοντά σε δύο γεγονότα σταθμούς. Την κατάρρευση του σοσιαλισμού το 1991 και του επενδυτικού συστήματος των πυραμίδων το 1997 που οδήγησαν πολλούς Αλβανούς στην ανεργία και την φτώχεια και ώθησαν μεγάλη μερίδα του πληθυσμού στην μετανάστευση προς αναζήτηση εργασίας και καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Συμπεράσματα

α. Εκπαιδευτικό επίπεδο

Οι μετανάστες/στρίες του δείγματός μας στην πλειονότητά τους έχουν αποφοιτήσει από σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Γεγονός που θα πρέπει να αποδοθεί στο γεγονός ότι κατά την περίοδο αυτή ίσχυε στην Αλβανία οχτάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001 : 175). Αρκετοί πέρα από την υποχρεωτική εκπαίδευση έχουν φοιτήσει και σε τεχνικές σχολές. Οι τεχνικές σπουδές επικεντρώνονται κυρίως στους κλάδους της μηχανολογίας και των κατασκευών. Αρκετές γυναίκες μετανάστριες είχαν φοιτήσει σε τεχνικές σχολές σε κατεξοχήν ανδρικούς κλάδους. Αυτό οφείλεται στην μεγάλη ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Αλβανία λόγω του κομμουνιστικού καθεστώτος. Από τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν μόνο τρία άτομα, μια γυναίκα που εργάζεται ως σεφ σήμερα, ένας άνδρας, συνταξιούχος και μια ιδιοκτήτρια καταστήματος μαναβικής, έχουν αποφοιτήσει από σχολές ανώτερης εκπαίδευσης. Οι σπουδές τους περατώθηκαν στην Αλβανία. Μόνο ένας άνδρας έχει φοιτήσει σε εσπερινό ΕΠΑΛ στην Ελλάδα, αλλά δεν αξιοποίησε τις γνώσεις που απέκτησε. Στις περισσότερες περιπτώσεις, είτε πρόκειται για τεχνικές σπουδές, είτε για σπουδές σε ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, οι γνώσεις τους δεν αξιοποιούνται κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στην έλλειψη αντιστοιχίας των πτυχίων που αποκτήθηκαν στην Αλβανία, αλλά και στις στερεοτυπικές αντιλήψεις που επικρατούν για τους Αλβανούς που συντελούν στο να μην τους προτιμούν οι Έλληνες εργοδότες για μη χειρωνακτικές εργασίες.

Πίνακας 1 κατανομή κατά εκπαιδευτικό επίπεδο

Επίπεδο εκπαίδευσης	Αριθμός ατόμων
Απόφοιτος μέσης εκπαίδευσης	23
Πτυχιούχος ΑΕΙ	3
Αναλφάβητοι	0
Δεν απαντώ	0

β. Έτη παραμονής στην Ελλάδα

Ο μέσος όρος παραμονής των μεταναστών του δείγματός μας στην Ελλάδα, κυμαίνεται στα τριάντα χρόνια. Το γεγονός αυτό επαληθεύει την άποψη ότι οι περισσότεροι

Αλβανοί μετανάστες εισήλθαν στην χώρα σε πρώτη φάση το 1991, που συμπίπτει χρονικά με την πτώση του κομμουνισμού στην Αλβανία και σε δεύτερη φάση γύρω στο 1997 με την κατάρρευση του οικονομικού συστήματος των πυραμίδων.

Πίνακας 2 έτη παραμονής στην χώρα

Έτη παραμονής	Αριθμός ατόμων
0-5 έτη	1
5-15 έτη	1
15-30 έτη	15
30+	9

γ. Οικογενειακή κατάσταση

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι παντρεμένοι και ζουν με την οικογένειά τους. Στο δείγμα μας βρέθηκαν επτά άτομα που δήλωσαν ότι είναι ανύπανδροι/ες και δύο γυναίκες χωρισμένες. Δεν είχαμε καθόλου χήρους/ες στο δείγμα. Στις περιπτώσεις που οι οικογένειες προϋπήρχαν της μετανάστευσης συνήθως ο άνδρας ήταν αυτός που μετανάστευσε πρώτος και η οικογένεια, γυναίκα και παιδιά, όταν υπήρχαν, ακολουθούσε αρκετά χρόνια αργότερα όταν οι συνθήκες και το θεσμικό πλαίσιο το επέτρεψαν. Η συνένωση της οικογένειας γίνονταν είτε νόμιμα, με πρόσκληση από το σύζυγο που είχε έρθει για εργασία, είτε με πλαστά χαρτιά. Αρκετοί μετανάστες τα πρώτα χρόνια της παραμονής τους στην Ελλάδα έκαναν ακόμα και χρόνια να δουν την οικογένεια που είχαν αφήσει πίσω. Παρά την κοντινή απόσταση, γνώριζαν ότι αν φύγουν θα ήταν δύσκολο να επιστρέψουν, και υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να τους συλλάβουν και να απελαθούν. Επιπλέον οι περισσότεροι περίμεναν να συγκεντρώσουν κάποια χρήματα και να βρουν σπίτι έτσι ώστε να μπορούν να συντηρήσουν την οικογένειά τους.

Την περίοδο που προηγήθηκε της οικογενειακής συνένωσης έστελναν στους δικούς τους χρήματα, τα γνωστά εμβάσματα, αλλά και υλικά αγαθά, όπως ηλεκτρικές συσκευές, ακόμα και τρόφιμα και ποτά που δεν υπήρχαν στην Αλβανία, ή δεν ήταν τόσο καλής ποιότητας.

Το θεσμικό πλαίσιο για την οικογενειακή συνένωση μεταβλήθηκε το 2003, με την θέσπιση οδηγίας από την Ε.Ε που προβλέπει την προώθηση την οικογενειακής συνένωσης των νόμιμα διαμενόντων υπηκόων Τρίτων χωρών, με σκοπό την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και τον σεβασμό του θεσμού της οικογένειας. Η οδηγία περιορίζει την οικογενειακή συνένωση μόνο για την σύζυγο και τα ανήλικα τέκνα για λόγους δημοσίας τάξης ενώ αφήνει περιθώριο σε κάθε χώρα-μέλος να νομοθετήσει τι θα ισχύει στην επικράτειά της για τα ενήλικα τέκνα και τους γονείς των μεταναστών. Βασική προϋπόθεση για να αιτηθεί ο μετανάστης οικογενειακή συνένωση είναι η δήλωση ενός ικανοποιητικού εισοδήματος που θα επαρκεί για την συντήρηση της οικογένειάς του, εργασία με ασφαλιστική κάλυψη και στέγη.

Πίνακας 3 οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση	Αριθμός ατόμων
Έγγαμος	17
Άγαμος	7
Διαζευγμένος/η	2
Χήρος/α	0

δ. Κριτήριο επιλογής της Ελλάδας ως χώρας προορισμού

Ο πρώτος λόγος επιλογής της Ελλάδας ως χώρας προορισμού, είναι η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων, συγγενών και φίλων, που είχαν ήδη μεταναστεύσει και σε αρκετές περιπτώσεις τούς βοήθησαν κατά την έλευσή τους, κυρίως στην εύρεση εργασίας που ήταν απαραίτητη για την επιβίωσή τους, αλλά και σε ψυχολογικό επίπεδο η ύπαρξη δικών τους ανθρώπων κυρίως το πρώτο διάστημα μετά την άφιξη, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την προσαρμογή τους σε ένα περιβάλλον καινούργιο, άγνωστο και πολλές φορές αφιλόξενο, ή ακόμα και εχθρικό. Τα μισά άτομα από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι ήρθαν στην Ελλάδα γιατί ήταν ήδη κάποιοι δικοί τους στην χώρα.

Ως τον δεύτερο πιο συνηθισμένο λόγο της επιλογής της Ελλάδας και όχι κάποιας άλλης χώρας, όπως η Ιταλία, αναφέρουν την γειτνίαση της Ελλάδας με την Αλβανία, που κάνει πιο εύκολη την πρόσβαση, ακόμα και με τα πόδια, ενώ το κόστος είναι πολύ μικρότερο από το να μεταβούν σε κάποια άλλη χώρα. Το μεγάλο μήκος των χερσαίων

συνόρων της χώρας, με δύσβατα σημεία που είναι δύσκολο να φυλαχθούν από τους Έλληνες συνοριοφύλακες, διευκόλυναν την είσοδο σε χιλιάδες παράτυπους μετανάστες. Κάποιοι άλλοι πέρασαν τα σύνορα δια θαλάσσης με πλοίαρια. Ένας συνταξιούχος οικοδόμος ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η Ελλάδα άνοιξε πρώτη τα σύνορα. Οι περισσότεροι μετανάστες πέρασαν στην Ελλάδα χωρίς να διαθέτουν τα νόμιμα έγγραφα, με ελάχιστα προσωπικά αντικείμενα και λίγα τρόφιμα μαζί τους. Κάποιοι, πλήρωσαν μεγάλα ποσά σε παράνομα κυκλώματα για να τους περάσουν από τα σύνορα. Πέρασαν τα σύνορα νύχτα, μέσα από βουνά και δύσβατα σημεία που γνώριζαν πως δεν φυλάσσονταν. Αρκετοί αρρώστησαν στον δρόμο εξαντλημένοι από την κούραση, την πείνα και τις κακουχίες και αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω. Άλλοι πάλι έπεσαν στα χέρια των Ελλήνων συνοριοφυλάκων και απελάθηκαν. Ως τον κύριο λόγο που τους ώθησε στην αποδημία οι περισσότεροι αναφέρουν την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και την εύρεση εργασίας.

Πίνακας 4 λόγοι επιλογής της Ελλάδας ως χώρας προορισμού

Λόγοι επιλογής χώρας προορισμού	Αριθμός ατόμων
Υπαρξη κοινωνικών δικτύων	13
Γειτνίαση	8
Εύκολη πρόσβαση/ χαμηλό κόστος	2
Άλλοι λόγοι	2
Δεν απαντώ	1

ε. Καθεστώς παραμονής

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησαν ότι μπήκαν στην Ελλάδα παράνομα ή με πλαστή βίζα. Δύο αδερφές με ελληνική καταγωγή από την μητέρα τους, ήρθαν στην Ελλάδα με ταυτότητα, ενώ ένας άνδρας ήρθε με βίζα που αγόρασε από το προξενείο, με το αεροπλάνο της Ολυμπιακής, κατέβηκε κατευθείαν στο Ελληνικό, όπως είπε ο ίδιος χαρακτηριστικά. Οι γυναίκες έρχονταν συνήθως αργότερα, μετά από πρόσκληση από τον άνδρα τους που ήταν ήδη στην Ελλάδα. Σε κάποιες περιπτώσεις έφεραν τις γυναίκες τους με πλαστή κάρτα παραμονής που πωλούνταν από κυκλώματα στην

μαύρη αγορά της Αλβανίας ή ακόμα και μέσα στα ελληνικά προξενεία. Ανεξάρτητα με ποιο καθεστώς εισήλθαν στην χώρα, σήμερα οι περισσότεροι ζουν στην Ελλάδα με κάρτα παραμονής, είτε προσωρινή, είτε διαρκείας. Ένας άνδρας βρίσκεται στην Ελλάδα με βίζα αορίστου χρόνου. Μία γυναίκα μόνο έχει πάρει την ελληνική ιθαγένεια. Τέσσερα άτομα που ήρθαν στην Ελλάδα σε νεαρή ηλικία έχουν ελληνική ταυτότητα λόγω της φοίτησής τους σε ελληνικό σχολείο.

ζ. Κοινωνικά δίκτυα στην Ελλάδα

Η πλειονότητα των μεταναστών/στριών που επέλεξαν την Ελλάδα ως χώρα προορισμού είχαν ήδη συγγενείς, φίλους, ή συγχωριανούς που ζούσαν και εργάζονταν στην Ελλάδα και σε αρκετές περιπτώσεις μέσω αυτών είχαν κάποια πληροφόρηση για τις ευκαιρίες απασχόλησης και τους μισθούς στην Ελλάδα που ήταν πολύ υψηλότεροι από τους μισθούς στην Αλβανία. Η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων είναι καθοριστικός παράγοντας στο να παρθεί η απόφαση για την μετανάστευση, αλλά και κατά την έλευση τους στην χώρα, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των μεταναστών στην καινούργια τους πατρίδα. Σε αρκετές περιπτώσεις βοήθησαν τους νεοφερμένους να βρουν εργασία και σπίτι ή τους φιλοξένησαν στο δικό τους για κάποιο διάστημα, πολλές φορές μάλιστα διαμεσολαβούσαν σε κάποιον εργοδότη έτσι ώστε να κλείσει κάποια συμφωνία για εργασία, ακόμα και πριν την έλευση στην Ελλάδα, κάτι που ήταν ιδιαίτερα σημαντικό και μείωνε το ψυχολογικό κόστος από την ανασφάλεια για την εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων για την επιβίωσή τους. Επίσης προσέφεραν πολύτιμη βοήθεια ως προς την πληροφόρηση, όπως για παράδειγμα για τις δυνατότητες εργασίας, τις περιοχές που υπήρχε ζήτηση για εργατικά χέρια, τα ήθη και τα έθιμα της χώρας, τις τιμές των ενοικίων, κ.λπ. Τα κοινωνικά δίκτυα διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ένταξη των μεταναστών στην χώρα υποδοχής. Παρέχουν πέρα από την βοήθειά τους σε πρακτικό επίπεδο, την συναισθηματική στήριξη που χρειάζονται για να προσαρμοστούν σε ένα καινούργιο περιβάλλον, κυρίως κατά την πρώτη περίοδο μετά την άφιξη, αλλά και αργότερα. Αρκετοί Αλβανοί, πρώτης γενιάς κυρίως, δημιουργούν άτυπα δίκτυα στην περιοχή που κατοικούν. Προτιμούν να περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους μετά την εργασία και τα Σαββατοκύριακα με άλλους συμπατριώτες τους χωρίς να αποκλείεται η συναναστροφή τους με Έλληνες. Συχνά

μάλιστα επιλέγουν την περιοχή που θα εγκατασταθούν επειδή εκεί κατοικούν ήδη φίλοι ή συγγενείς τους.

Πίνακας 5 ύπαρξη κοινωνικών δικτύων πριν την άφιξη

Ύπαρξη κοινωνικών δικτύων πριν την άφιξη	Αριθμός ατόμων
Ναι	19
Όχι	7
Δεν απαντώ	0

η. Συνθήκες κατοικίας και καθεστώς ιδιοκτησίας

Η πρόσβαση των μεταναστών σε κατοικία είναι ένας από τους κύριους δείκτες ένταξης στην χώρα υποδοχής. Ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας αξιοσημείωτο είναι ότι από το σύνολο των ερωτηθέντων μόνο ένας άνδρας συνταξιούχος, στην ερώτηση αν ζουν σε ιδιόκτητο σπίτι ή με ενοίκιο απάντησε ότι έχει ιδιόκτητο διαμέρισμα στο οποίο κατοικεί με την γυναίκα του και τον γιο του που συμμετείχαν και αυτοί στην έρευνα. Η πλειονότητα των ερωτηθέντων απάντησαν ότι είναι παντρεμένοι και ζουν με την οικογένειά τους. Μόνο μία εξηντάχρονη γυναίκα που κατά την διεξαγωγή της συνέντευξης εργαζόταν ως εσωτερική νοσοκόμα απάντησε ότι διαμένει στο σπίτι της εργοδότριάς της.

Την περίοδο μετά την είσοδο των πρώτων Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα κατοικούσαν σε παλιά, μικρά σπίτια, πολλές φορές υπόγεια, χωρίς τις στοιχειώδεις υποδομές και ανέσεις. Σε αυτό συντέλεσε και η άρνηση των Ελλήνων ιδιοκτητών να τους νοικιάσουν τα σπίτια τους, είτε από φόβο, είτε λόγω των στερεοτυπικών αντιλήψεων που επικρατούσαν στην ελληνική κοινωνία για τους Αλβανούς. Συχνά στοιβάζονταν πολλά άτομα μαζί σε ένα μικρό διαμέρισμα, κυρίως στο κέντρο της Αθήνας και σε υποβαθμισμένες περιοχές.

Σήμερα οι συνθήκες διαβίωσής τους έχουν βελτιωθεί. Κατοικούν σε διαμερίσματα ή μονοκατοικίες-συχνά μεγάλης παλαιότητας- λόγω φθηνών ενοικίων, αλλά με όλες τις ανέσεις, που δεν υστερούν σε τίποτα με αυτά που κατοικεί μια μέση ελληνική οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότεροι ζουν σε σπίτια άνετα, σε ορόφους, με θέρμανση και ανελκυστήρα, έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, κλιματισμό, πλυντήριο,

τηλέφωνο, διαθέτουν κινητά τηλέφωνα, κ.λπ. Δεν κατοικούν αποκλειστικά σε υποβαθμισμένες περιοχές στο κέντρο της Αθήνας αλλά και σε «ακριβά προάστια» όπως ο Άλιμος έστω και σε σπίτια παλαιότητας.

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων διαθέτει αγαθά διαρκείας, αυτοκίνητο ή μηχανή, ακόμα και περισσότερα από ένα σε κάθε οικογένεια. Τα παιδιά τους φοιτούν στο ελληνικό σχολείο και σε τεχνικές σχολές ή ΑΕΙ και Πανεπιστήμια του εξωτερικού. Παλιότερα οι μετανάστες είχαν πρόβλημα να εγγράψουν τα παιδιά τους στο ελληνικό σχολείο αν οι γονείς δεν διέθεταν πράσινη κάρτα ή συγκεκριμένο αριθμό ενσήμων από εργασία.

Πίνακας 6 κατοχή αγαθών διαρκείας

Κατοχή αυτοκινήτου ή μηχανής	Αριθμός ατόμων
Ναι	13
Όχι	12
Δεν απαντώ	1

Πίνακας 7 καθεστώς ιδιοκτησίας

Καθεστώς ιδιοκτησίας	Αριθμός ατόμων
Ιδιόκτητο	3
Με ενόικιο	22
Με εργοδότη	1
Δεν απαντώ	0

Συνθήκες απασχόλησης

Η εύρεση νόμιμης εργασίας με ένσημα σε κάποιο φορέα κοινωνικής ασφάλισης είναι ένας ακόμα από τους σημαντικότερους δείκτες ένταξης των μεταναστών στην χώρα υποδοχής. Η εργασία εξασφαλίζει στον μετανάστη και την οικογένειά του την πρόσβαση στα αγαθά που είναι απαραίτητα για την επιβίωσή τους. Ο αποκλεισμός από την εργασία οδηγεί αναπόφευκτα στον αποκλεισμό από την κατοικία, την περίθαλψη, την παιδεία, κ.λπ.

Οι μετανάστες δίνουν προτεραιότητα στην εξασφάλιση των αναγκών για την επιβίωσή τους και ανεξάρτητα από την εργασία που έκαναν στην χώρα καταγωγής τους

ή αν έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και επαγγελματική εξειδίκευση, ασκούν κατά κύριο λόγο χειρωνακτικές εργασίες χαμηλού κύρους που δεν έχουν ζήτηση από τους γηγενείς. Αυτό αποδίδεται στην έλλειψη αντιστοίχισης των πτυχίων που αποκτήθηκαν στην Αλβανία, στην ελλιπή γνώση της γλώσσας και εν μέρει στις προκαταλήψεις που επικρατούν για τους Αλβανούς στην κοινωνία και κατ' επέκταση και στους εργοδότες. Η πλειονότητα των ανδρών του δείγματός μας απασχολούνται στον κατασκευαστικό κλάδο και την βιομηχανία και οι γυναίκες στην παροχή υπηρεσιών και την εστίαση. Το σύνολο σχεδόν των εργαζομένων εργάζεται με σχέση μισθωτής εργασίας. Μόνο τρία άτομα, δύο άνδρες και μία γυναίκα δήλωσαν αυτοαπασχολούμενοι.

Ως προς τις ώρες εργασίας και τους μισθούς, σύμφωνα με την εκτίμηση των ιδίων δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτές των Ελλήνων συναδέρφων τους, ενώ οι περισσότεροι δήλωσαν ότι εργάζονται οχτάωρο σε αντίθεση με την επικρατούσα άποψη ότι οι εργοδότες εκμεταλλεύονται τους μετανάστες.

Στην ερώτηση αν οι εργοδότες τούς προτιμούν από τους Έλληνες, ορισμένοι απάντησαν ότι τούς προτιμούν, γιατί είναι εργατικοί, αναλαμβάνουν σκληρές εργασίες που δεν τις αναλαμβάνουν οι Έλληνες και γνωρίζουν καλά την δουλειά που κάνουν. Όπως ανέφερε μια γυναίκα που εργάζεται στην εστίαση, αρκετές Ελληνίδες συνάδερφοί της επικαλούνται αδιαθεσία για να αποφύγουν κάποια εργασία που τούς ανατίθεται και την θεωρούν βαριά, όπως το να μεταφέρουν αντικείμενα, κάτι που η ίδια όπως είπε, δεν έχει κάνει ποτέ.

Οι περισσότεροι όταν ρωτήθηκαν με ποιο τρόπο αναζητούν εργασία απάντησαν μέσω γνωστών, συγγενών ή φίλων, ή από το τους ίδιους τους εργολάβους, όταν πρόκειται για οικοδόμους και όχι για παράδειγμα από την ΔΥΠΑ, ή τις μικρές αγγελίες, που όπως είπε χαρακτηριστικά μια γυναίκα, «σού λένε ότι θα σου τηλεφωνήσουν και δεν σε παίρνουν ποτέ». Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί και από την φύση των επαγγελματιών που κάνουν. Μόνο ένας άνδρας δήλωσε ότι αναζητά εργασία και από γνωστή ιστοσελίδα εύρεσης εργασίας στο διαδίκτυο. Επιπλέον βρίσκουν εργασία με μεγάλη ευκολία, αν αναλογιστεί κανείς τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην χώρα μας, εκτός από κάποιους που δυσκολεύονται λόγω προχωρημένης ηλικίας.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η επαγγελματική κατάσταση των Αλβανών μεταναστών/στριων έχει βελτιωθεί αισθητά σε σχέση με παλιότερα. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των ιδίων τα πρώτα χρόνια διαμονής τους έπεφταν θύματα εκμετάλλευσης

από τους εργοδότες, που συχνά τούς απασχολούσαν χωρίς να τούς πληρώσουν και πολλές φορές έφθαναν σε σημείο να τούς απειλούν ότι θα τούς καταδώσουν στις αστυνομικές αρχές και θα απελαθούν. Ενώ συχνά δεν τούς έβαζαν τα ένσημα που αναλογούν στην εργασία τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ανανεώσουν την κάρτα διαμονής ή τους απασχολούσαν πολλές ώρες με λίγα χρήματα.

Πίνακας 8 τρόπος εύρεσης εργασίας

Τρόπος εύρεσης εργασίας	Αριθμός ατόμων
Δίκτυα	19
Στέκια	4
Αγγελίες	3
ΔΥΠΑ	0

Πίνακας 9 κλάδοι απασχόλησης

Κλάδος απασχόλησης	Αριθμός ατόμων
Υπάλληλοι γραφείου	0
Εργάτες	7
Οικοδομικές εργασίες	2
Υπηρεσίες/ καθαριότητα	2
Εστίαση	3
Συνταξιούχοι	2
Άνεργοι	3
Οικιακά	2
Επαγγελματίες υγείας	1
Αυτοαπασχολούμενοι	4

Κοινωνική κατάσταση

Το σύνολο σχεδόν των ερωτηθέντων στο ερώτημα αν διατηρούν φιλία με Έλληνες απάντησαν θετικά. Οι περισσότεροι ζουν αρκετά χρόνια στην Ελλάδα και έχουν προσαρμοστεί πλήρως. Τα παιδιά τους φοιτούν στο σχολείο και συμμετέχουν στα κοινωνικά και πολιτιστικά δρώμενα. Παρόλα αυτά δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα, παρόλο που πληρώνουν φόρους όπως ανέφεραν κάποιοι με παράπονο.

Δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα στην καθημερινότητά τους, εκτός από την ανανέωση της κάρτας παραμονής. Η διαδικασία απαιτεί πλέον την διαμεσολάβηση δικηγόρου άρα και επιπλέον κόστος για την αμοιβή του, δεδομένου ότι οι περισσότεροι μετανάστες/στρίες δεν γνωρίζουν καλά την γλώσσα. Ενώ δεν λείπουν οι περιπτώσεις επιτηδείων που υποδύονται τους δικηγόρους, εκμεταλλεύονται την άγνοιά τους και βάζοντας παραπλανητικές διαφημίσεις στο διαδίκτυο προσπαθούν να τούς αποσπάσουν χρήματα όπως δήλωσε ένας 45άχρονος.

Άλλο ένα σημαντικό πρόβλημα είναι η επαγγελματική κατοχύρωση των παιδιών των μεταναστών που σπουδάζουν στην Ελλάδα. Η Α.48 χρονών ανέφερε ότι η κόρη της που έδωσε πανελλήνιες πέρυσι και πέρασε Ψυχολογία στην Κρήτη τελικά προτίμησε να σπουδάσει σε κάποιο ιδιωτικό κολέγιο στην Αθήνα γιατί το κόστος διαμονής και συντήρησής της στην Κρήτη θα ήταν μεγάλο. Μου εξομολογήθηκε με παράπονο ότι η κοπέλα ήθελε να μπει στην σχολή Αξιωματικών της ελληνικής Αστυνομίας αλλά παρότι η ίδια είναι ομογενής, την απέρριψαν στις εισαγωγικές εξετάσεις λόγω καταγωγής, γιατί ο σύζυγός της είναι Αλβανός.

Πίνακας 10 Συναναστροφή με γηγενείς

Φιλία με Έλληνες	Αριθμός ατόμων
Ναι	24
Όχι	2
Δεν απαντώ	0

Γνώση ελληνικής γλώσσας

Η γνώση της γλώσσας είναι από τους πιο σημαντικούς δείκτες ένταξης των μεταναστών στην χώρα υποδοχής. Η ομιλία και η κατανόηση της γλώσσας είναι απαραίτητες δεξιότητες όχι μόνο για την κοινωνικοποίησή τους στο καινούριο περιβάλλον αλλά και για την εύρεση εργασίας. Η γνώση της γλώσσας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιλογή τους από κάποιο εργοδότη.

Η αδυναμία κατανόησης της γλώσσας δημιουργεί προβλήματα στην επικοινωνία τους με τους άλλους και αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για την πρόσληψή τους. Επιπλέον μπορεί να οδηγήσει στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό του

μετανάστη και αυξάνει τις πιθανότητες να στραφεί σε εγκληματικές ενέργειες για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωσή του.

Είναι πολύ σημαντικό να οργανώνονται προγράμματα εκμάθησης της γλώσσας στην χώρα υποδοχής, που θα συμβάλλουν στην ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας.

Παρόλα αυτά εντύπωση μάς προκάλεσε το γεγονός ότι στο ερώτημα «με ποιο τρόπο μάθατε την γλώσσα», το σύνολο σχεδόν, των ερωτηθέντων απάντησαν πως έμαθαν την γλώσσα μόνοι τους στην εργασία ή μέσα στην οικογένεια, ενώ στο ερώτημα «αν παρακολούθησαν κάποια μαθήματα εκμάθησης της γλώσσας», εκτός από έναν 45άχρονο άνδρα που παρακολούθησε μαθήματα ελληνομάθειας-απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν ότι οργανώνονται σεμινάρια εκμάθησης ελληνικών που απευθύνονται σε μετανάστες και πρόσφυγες.

Ως προς την ικανότητα χρήσης της γλώσσας παρότι μιλούν και κατανοούν σε μεγάλο βαθμό την γλώσσα, οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν γραφή και διαβάζουν λίγο, ή και καθόλου γιατί όπως ανέφεραν ορισμένοι, «εμείς δεν πήγαμε σχολείο».

Πίνακας 11 ικανότητα χρήσης της ελληνικής γλώσσας

Ικανότητα χρήσης γλώσσας	Αριθμός ατόμων
Ομιλία, κατανόηση	11
Γραφή	11
Δεν απαντώ	4

Συμμετοχή σε εθνικούς συλλόγους

Η συμμετοχή σε εθνικούς συλλόγους είναι ένας ακόμα σημαντικός δείκτης ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Αυτές οι οργανώσεις συμβάλλουν στην ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, βοηθούν στην επίλυση πρακτικών θεμάτων, όπως η συμπλήρωση αιτήσεων, ενημερώνονται για ζητήματα που τους απασχολούν, προωθούν συλλογικά αιτήματα, ενώ μέσω του συγχρωτισμού τους με άλλους ομοεθνείς τους διατηρείται η εθνική τους ταυτότητα.

Οι οργανώσεις αυτές έχουν ανοιχτό χαρακτήρα, ο καθένας μπορεί να συμμετέχει και δεν υπάρχει ιεραρχία. Οι περισσότεροι από αυτούς τους συλλόγους βρίσκονται στα

αστικά κέντρα. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στην μικρότερη συγκέντρωση μεταναστών στην επαρχία και στην μεγαλύτερη διασπορά του πληθυσμού.

Παρόλα αυτά, η πλειονότητα των ερωτηθέντων απάντησαν ότι όχι μόνο δεν είναι γραμμένοι σε κάποιο σύλλογο, αλλά αρκετοί δεν γνωρίζουν καν την ύπαρξή τους. Μόνο δύο άτομα απάντησαν ότι είναι γραμμένοι σε κάποιο σύλλογο. Άλλος ένας λόγος για την έλλειψη ενδιαφέροντος για τέτοιες οργανώσεις είναι και η έλλειψη ελεύθερου χρόνου, δεδομένου ότι οι περισσότεροι μετανάστες/στρίες εργάζονται αρκετές ώρες και στον ελάχιστο χρόνο που τούς απομένει μετά την επιστροφή τους στο σπίτι, προτιμούν να ασχολούνται με την οικογένειά τους. Ίσως σε αυτό να συμβάλλει και η συχνή επαφή που έχουν με την πατρίδα, εφόσον οι περισσότεροι Αλβανοί μετανάστες επισκέπτονται συχνά την χώρα τους για διακοπές το καλοκαίρι ή για να επισκεφθούν συγγενείς και φίλους.

Πίνακας 12 συμμετοχή σε εθνικούς συλλόγους

Συμμετοχή σε συλλόγους	Αριθμός ατόμων
Ναι	2
Όχι	24
Δεν απαντώ	0

Ενδεχόμενο επιστροφής στην Αλβανία

Το σύνολο σχεδόν των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα, στην ερώτηση αν σκοπεύουν να επιστρέψουν κάποια στιγμή στην Αλβανία, απάντησαν όχι. Ένας άνδρας μόνο απάντησε ότι επιθυμεί να επιστρέψει μετά την συνταξιοδότησή του. Εντύπωση μας προκάλεσε μια γυναίκα που μάς ομολόγησε ότι έχει ζητήσει από τα παιδιά της μετά τον θάνατό της να ταφεί στην χώρα της, γιατί εκεί όπως δήλωσε η ίδια δεν γίνεται εκταφή των νεκρών.

Η πλειονότητα των Αλβανών μεταναστών/στριων που ζουν πολλά χρόνια στην Ελλάδα έχουν ενταχθεί σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνία και παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, την δυσκολία στην εύρεση εργασίας, τα ακριβά ενοίκια, τις δυσκολίες με την ανανέωση της κάρτας παραμονής, κ.λπ. νιώθουν πλέον ξένοι στην ίδια τους την χώρα και ακόμα και αν έχουν αφήσει δικούς τους ανθρώπους πίσω και έχουν φτιάξει σπίτια στην Αλβανία, δεν σκέφτονται την προοπτική να επιστρέψουν.

Επιπλέον, τα παιδιά τους μεγάλωσαν στην Ελλάδα, τα περισσότερα φοίτησαν σε ελληνικά σχολεία, εργάζονται, κάνουν δικές τους οικογένειες και είναι πλήρως ενταγμένα στην ελληνική κοινωνία. Από την άλλη, από την άρνησή τους αυτή να επιστρέψουν στην χώρα καταγωγής τους θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι είναι ικανοποιημένοι από τις συνθήκες διαβίωσής τους στην Ελλάδα, ή ότι οι προοπτικές δεν είναι καλύτερες στην Αλβανία.

Πίνακας 13 πρόθεση επιστροφής στην χώρα προέλευσης

Πρόθεση επιστροφής	Αριθμός ατόμων
Ναι	0
Όχι	18
Ίσως	5
Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ	3

Συζήτηση

Συνοψίζοντας, με το πέρας της διεξαγωγής της έρευνας καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα. Δημογραφικά το δείγμα μας αποτελείται κατά κύριο λόγο από άνδρες και γυναίκες μέσης ηλικίας. Οι περισσότεροι έχουν τουλάχιστον είκοσι χρόνια διαμονής στην Ελλάδα και είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης και τεχνικών σχολών στην χώρα τους. Είναι παντρεμένοι με παιδιά, λιγότεροι χωρισμένοι και κάποιοι νεότερης ηλικίας ανύπανδροι.

Ο λόγος που τους ώθησε να μεταναστεύσουν είναι η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και η επιλογή της Ελλάδας οφείλεται κυρίως στην ύπαρξη κοινωνικών δικτύων που συχνά τους προσέφεραν βοήθεια κατά την εγκατάσταση στην χώρα και στην κοντινή απόσταση. Παλιότερα οι μετανάστες/στρίες κατοικούσαν κυρίως σε παλιά σπίτια, πολλές φορές υπόγεια, ή εγκαταλειμμένα και περιορίζονταν σε υποβαθμισμένες περιοχές και στο κέντρο της Αθήνας. Σήμερα τα δεδομένα έχουν μεταβληθεί. Οι συνθήκες διαβίωσής τους έχουν βελτιωθεί αισθητά. Διαμένουν σε σπίτια καλύτερης κατασκευής, μεγαλύτερα, με όλες τις ανέσεις, που δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτά που κατοικούν οι γηγενείς, αν εξαιρέσει κανείς ότι στην πλειονότητά τους μένουν με ενοίκιο, γι' αυτό και προτιμούν και παλιότερες κατασκευές,

λόγω φθηνών ενοικίων, ενώ ελάχιστοι είναι αυτοί που κατάφεραν και αγόρασαν κάποιο διαμέρισμα, σε αντίθεση με τους Έλληνες που έχουν υψηλό ποσοστό ιδιοκατοίκησης σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις τελευταίες απογραφές που διεξήχθησαν στην χώρα.

Κατοικούν πλέον διασκορπισμένοι σε διάφορα προάστια της Αθήνας και όχι μόνο στην περιοχή του κέντρου και σε υποβαθμισμένες περιοχές. Επιπλέον, έχουν βελτιωθεί και οι συνθήκες απασχόλησής τους. Οι περισσότεροι εργάζονται με ασφαλιστική κάλυψη και έχουν εργασιακά δικαιώματα ανάλογα με τους Έλληνες. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί, αν αναλογιστεί κανείς ότι οι περισσότεροι μετανάστες εισήλθαν στην χώρα παράνομα και η πρώτη νομιμοποίηση υλοποιήθηκε το 1997. Μέχρι τότε διέμεναν και εργάζονταν στην Ελλάδα παράτυπα.

Παρά ταύτα οι περισσότεροι εργάζονται σε εργασίες χαμηλού κύρους, με προσωρινό χαρακτήρα και κυρίως χειρωνακτικές. Ανεξάρτητα αν είχαν φοιτήσει σε ανώτερες σχολές στην χώρα τους ή το επάγγελμα που ασκούσαν εκεί, τα προσόντα τους αυτά δεν αξιοποιούνται μετά την έλευσή τους στην Ελλάδα. Οι κλάδοι που συγκεντρώνουν μεγάλη μερίδα μεταναστών είναι ο κατασκευαστικός και η βιομηχανία για τους άνδρες και οι υπηρεσίες για τις γυναίκες. Η πλειονότητα των μεταναστών απάντησαν ότι εργάζονται σαράντα ώρες την εβδομάδα ή και περισσότερες, αλλά όχι περισσότερο από τους Έλληνες συναδέλφους τους.

Κατά την υποκειμενική τους άποψη ορισμένοι θεωρούν ότι οι Έλληνες εργοδότες τους προτιμούν γιατί είναι καλοί τεχνίτες, γνωρίζουν καλά την δουλειά που κάνουν και είναι εργατικοί. Εργασία βρίσκουν κυρίως μέσα από τα κοινωνικά τους δίκτυα και όχι από την ΔΥΠΑ ή αγγελίες.

Οι περισσότεροι μετανάστες μιλούν αρκετά καλά Ελληνικά με κάποια συντακτικά και γραμματικά λάθη δεδομένου ότι οι περισσότεροι ήρθαν στην Ελλάδα σε μεγάλη ηλικία και δεν φοίτησαν σε ελληνικό σχολείο. Λιγότεροι διαβάζουν και έχουν δεξιότητες γραφής, για τον ίδιο λόγο. Σχεδόν το σύνολο του δείγματος απάντησε ότι έμαθε την γλώσσα μέσα από την αλληλεπίδραση με Έλληνες στον χώρο εργασίας ή στην οικογένεια και δεν έχει παρακολουθήσει κάποια μαθήματα.

Σε σχέση με την κοινωνική τους κατάσταση όλοι σχεδόν απάντησαν ότι έχουν καλές σχέσεις με τους γηγενείς και δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα στην καθημερινότητά τους. Ελάχιστοι παραδέχθηκαν ότι έχουν αντιμετωπίσει ρατσιστικές

συμπεριφορές, στο χώρο εργασίας και στα ΜΜΕ, αλλά ομολογούν ότι η κατάσταση έχει βελτιωθεί αισθητά σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες που στην κοινωνική συνείδηση ο Αλβανός είχε ταυτιστεί με τον εγκληματία. Σε αυτό συντέλεσαν τα ΜΜΕ που στοχεύοντας υψηλότερα νούμερα τηλεθέασης υπερπρόβαλαν μεμονωμένα περιστατικά που συμμετείχαν Αλβανοί κακοποιοί και καλλιέργησαν κλίμα ανασφάλειας και φόβου στην κοινή γνώμη. Τα προγράμματα νομιμοποίησης που εφαρμόστηκαν το 1998, το 2001 και το 2005 συνέβαλαν κατά πολύ στην εξομάλυνση των σχέσεων των μεταναστών με τους Έλληνες.

Σήμερα σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία δικαίωμα στην εκπαίδευση έχουν όλοι όσοι είναι εγκατεστημένοι στην χώρα και όχι μόνο οι Έλληνες πολίτες, όπως ορίζει το Σύνταγμα. Αν και αρχικά υπήρχε απόφαση απαγόρευσης εγγραφής για τα παιδιά των μεταναστών που δεν διαθέτουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα, σήμερα πλέον τα παιδιά των μεταναστών εγγράφονται στο σχολείο χωρίς πρόβλημα, ανεξάρτητα από την νομιμότητα παραμονής των γονέων μετά από απόφαση του Συνήγορου του πολίτη. Τα παιδιά τους δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον, είναι πλήρως ενταγμένα, διατηρούν φιλίες με ελληνόπουλα, συμμετέχουν σε εκδηλώσεις, εκδρομές, κλπ. το σύνολο σχεδόν των γονέων που έχουν παιδιά σε σχολική ηλικία απάντησαν ότι επικοινωνούν με το σχολείο των παιδιών τους και ενδιαφέρονται για την πρόοδό τους.

Στο ερώτημα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι περισσότεροι ανέφεραν την δυσκολία να ανανεώσουν την κάρτα διαμονής και ορισμένοι ότι δεν έχουν πολιτικό λόγο αν και ζουν χρόνια εδώ και πληρώνουν φόρους στο κράτος. Η συμμετοχή τους σε εθνικούς συλλόγους είναι σχεδόν μηδενική είτε από άγνοια για την ύπαρξή τους είτε από αδιαφορία και έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Το ενδεχόμενο επιστροφής είναι κάτι που δεν σκέφτονται καν οι περισσότεροι όταν ερωτήθηκαν κάτι που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι έχουν πλέον ενταχθεί σε μεγάλο βαθμό στην χώρα μας.

Εν κατακλείδι βάση των απαντήσεων που έδωσαν οι μετανάστες του δείγματός μας οι Αλβανοί που διαμένουν στην χώρα μας έχουν ενταχθεί σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνία και έχουν βελτιώσει αρκετά την θέση τους σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες.

N.1975/91 (ΦΕΚ Α' 184/04.12/91)
N.2910/01 (ΦΕΚ 91^A 02/05/2001)
N.4251/14(ΦΕΚ Α' 80, 01/04/2014)
N.4550/18 (ΦΕΚ Α' 108/ 20/06/2018)
N.2436/96 (ΦΕΚ 92Α' 21/08/1996)
N. 3386/05 (ΦΕΚ Α 212, 23.08.2005)
N. 3838/10 (ΦΕΚ Α' 49, 24/03/2010)
N.4332/15, (ΦΕΚ Α' 76, 09/07/2015)

ΠΔ131/2006 «Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2003/86ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης».

Οδηγία 2003/86ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης των υπηκόων τρίτων χωρών στην ΕΕ}

Ελληνόγλωσση - Βιβλιογραφία

Αθανασοπούλου, Αγγελική. (2021), *Η αλβανική μεταναστευτική οικογένεια στην Ελλάδα, διαμόρφωση των έμφυλων διαγενεακών και συγγενικών σχέσεων από το 1990 μέχρι σήμερα*, Gutenberg, Αθήνα.

Ιερωνυμάκης, Ιωάννης. (2019), *Κοινωνικά πολιτικοοικονομικά και εκπαιδευτικά ζητήματα της οικογενειακής μετανάστευσης, μια συστημική προσέγγιση*, Διάδραση Αθήνα.

Κανελλόπουλος Κωνσταντίνος, Γρέγου Μαρία, Πετραλιάς Αθανάσιος, (Δεκέμβριος 2006), *Παράνομοι μετανάστες στην Ελλάδα, κρατικές πολιτικές τα χαρακτηριστικά και η*

κοινωνική τους θέση, Κέντρο Προγραμματισμού και Κοινωνικών Ερευνών, (ΚΕΠΕ), Αθήνα

Λαμπριανίδης Λότης, Λυμπεράκη Αντιγόνη, (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη, Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Παρατηρητής. Θεσσαλονίκη.

Λιανός Θόδωρος, Καβουνίδη Τζένη (2010), *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20 αιώνα*, ΚΕΠΕ (Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών), Αθήνα.

Λυδάκη Άννα, (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Μαρβάκης Αθανάσιος, Παρσανόγλου Δημήτρης, Παύλου Μίλτος, (2009), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μπάγκαβος Χρήστος, Παπαδοπούλου Δέσποινα, (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, ΙΝΕ, (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ ΑΔΕΔΥ), Αθήνα.

Νιτσιάκος, Βασίλης (2003), *Μαρτυρίες Αλβανών μεταναστών*, Οδυσσέας, Αθήνα.

Παύλου Μίλτος, Σκουλαρίκη Αθηνά, (2009), *Μετανάστες και μειονότητες λόγος και πολιτικές*, Βιβλιόραμα, Αθήνα.

Παύλου, Μίλτος, Χριστόπουλος Δημήτρης, (2004). *Η Ελλάδα της μετανάστευσης κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, Κριτική, Αθήνα.

Τριανταφυλλίδου Άννα, Μαρούκης Θάνος, (2010), *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21 αι.*, Κριτική, Αθήνα.

Φακιολάς Ροσσέτος, 1998 Μετανάστευση Επετηρίδα Εργασίας 1998, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Ψημμένος Ιορδάνης, (2004), *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια- κοινωνικός αποκλεισμός στην Αθήνα*, Παπαζήση, Αθήνα.

Goldin, I. Geoffrey, K. Balarajan, M. (2013), *Αυτοί δεν είναι σαν εμάς, το παρελθόν και το μέλλον της μετανάστευσης*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.

Παράρτημα 1

Έντυπο Συγκατάθεσης συμμετοχής σε έρευνα κατόπιν ενημέρωσης.

Υπεύθυνος έρευνας	Μαρία Θεοδωρακάκου
Ιδιότητα	Μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Τηλέφωνο	6998445022
Email	theodorakakoup@gmail.com
Επιβλέπουσα καθηγήτρια	Μαριάνθη Κοτέα

Παρακαλώ να διαβάσετε το παρόν «Έντυπο Συγκατάθεσης κατόπιν ενημέρωσης» και να υπογράψετε στο τέλος αν συμφωνείτε με την συμμετοχή σας στην έρευνα.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι η συλλογή πληροφοριών για την συγγραφή διπλωματικής εργασίας στο πλαίσιο μεταπτυχιακού προγράμματος στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

Όλες οι πληροφορίες που αντλούμε μέσω της έρευνας είναι εμπιστευτικές.

Όσες πληροφορίες αποκτηθούν μέσω της παρούσας έρευνας θα παραμείνουν απόρρητες και θα αποκαλυφθούν μόνο με την άδειά σας. Σε περίπτωση που τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιοποιηθούν ή παρουσιαστούν σε επιστημονικά πλαίσια δεν θα συμπεριλαμβάνουν πληροφορίες που θα αποκαλύπτουν την ταυτότητα των συμμετεχόντων.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ

Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική.

Μπορείτε να αρνηθείτε να απαντήσετε σε όσες ερωτήσεις δεν επιθυμείτε να απαντήσετε.

Μπορείτε να αποσύρετε τη συγκατάθεση σας για συμμετοχή στην έρευνα οποιαδήποτε στιγμή πριν την ολοκλήρωση της.

Για ερωτήσεις και τυχόν απορίες σας επικοινωνήστε με την ερευνήτρια.

Διάβασα τα παραπάνω και αποδέχομαι την συμμετοχή μου στην έρευνα.

Όνοματεπώνυμο

Υπογραφή

Ημερομηνία

Παράρτημα 2

Οδηγός συνέντευξης

Ηλικία

Επάγγελμα

Εκπαιδευτικό επίπεδο

Οικογενειακή κατάσταση

Καθεστώς παραμονής

1. Πότε ήρθατε στην Ελλάδα; (έτος).
2. Γιατί αποφασίσατε να μεταναστεύσετε;
3. Ποιος ήταν ο λόγος που επιλέξατε την Ελλάδα ως χώρα προορισμού;

- 4.Είχατε πληροφόρηση για τις συνθήκες ζωής και τις δυνατότητες εύρεσης εργασίας στην Ελλάδα πριν έρθετε; Αν ναι από ποιόν;
- 5.Είχατε γνωστούς, φίλους ή συγγενείς που ήταν ήδη στην Ελλάδα;
- 6.Κατά την έλευση σας στην Ελλάδα λάβατε κάποια βοήθεια; Χρήματα, πληροφορίες, βοήθεια να βρείτε σπίτι ή δουλειά; Αν ναι από ποιόν/ ποιους
- 7.Σε ποια περιοχή κατοικείτε σήμερα;
- 8.Γιατί επιλέξατε την συγκεκριμένη περιοχή;
- 9.Μένετε σε ιδιόκτητο σπίτι ή με ενοίκιο;
- 10.Διαθέτετε αυτοκίνητο ή μοτοσικλέτα;
- 11.Το σπίτι σας διαθέτει Η.Υ; πλυντήριο ρούχων; a/c; σύνδεση στο διαδίκτυο;
- 12.Εργάζεσθε σήμερα; Αν ναι, έχετε μόνιμη εργασία με μισθό και ασφάλιση;
- 13.Τι επάγγελμα κάνετε σήμερα;
- 14.Πριν έρθετε στην Ελλάδα τι δουλειά κάνατε;
15. Πόσες δουλειές έχετε αλλάξει κατά την παραμονή σας εδώ;
- 16.Πόσες ώρες την εβδομάδα εργάζεσθε;
- 17.Με ποιο τρόπο βρήκατε εργασία;
- 18.Θεωρείτε ότι οι Έλληνες εργοδότες σας προτιμούν από τους Έλληνες; Αν ναι για ποιο λόγο;
- 19.Το οικογενειακό σας εισόδημα είναι άνω των 1000[€] τον μήνα;
20. Μιλάτε και γράφετε καλά την ελληνική γλώσσα;
21. Με ποιον τρόπο μάθατε την γλώσσα;
22. Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;;
- 23.Επικοινωνείτε με το σχολείο τους; Ενημερώνεσθε για την πρόοδο τους ή τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν;
- 24.Τα παιδιά σας συμμετέχουν σε εκδηλώσεις του σχολείου; σχολικές εκδρομές και εκδηλώσεις;
- 25.Εσείς και τα παιδιά σας διατηρείτε φιλίες με Έλληνες στην περιοχή που ζείτε; Συμμετέχετε σε εκδηλώσεις;(πολιτιστικές ή πολιτικές);
- 26.Ποια είναι η στάση των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες;
- 27.Έχετε αντιμετωπίσει ρατσιστικές συμπεριφορές λόγω της καταγωγής σας; Για παράδειγμα σε κάποια εργασία ή στις συναλλαγές σας με τις δημόσιες υπηρεσίες;

28. Είσαστε γραμμένος σε κάποιο σύλλογο ή οργάνωση;

29. Τι σχεδιάζετε για το μέλλον σας; Σκοπεύετε να παραμείνετε στην Ελλάδα;

Έχετε σκεφθεί να επιστρέψετε στην Αλβανία; (Ναι ή όχι και γιατί);